

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra biologie a environmentálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Postoje předškolních dětí k vybraným druhům zvířat
Attitudes of the preschool children towards certain kinds
of animals

Eliška Kolářová, DiS.

Vedoucí práce: Ing. Jan Andreska, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

Forma studia: kombinovaná

2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Postoje předškolních dětí k vybraným druhům zvířat vypracovala samostatně. Veškeré použité podklady, ze kterých jsem čerpala informace, jsou uvedeny v seznamu použité literatury a citovány v textu podle normy ČSN ISO 690.

V Praze dne

.....

Jméno a příjmení studenta

Poděkování

Děkuji Ing. Janu Andreskovi, Ph.D. a Mgr. Adéle Hartlové za odborné vedení práce, věcné připomínky, dobré rady a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

ABSTRAKT

Práce pojednává o strachu, úzkostech a fobiích u dětí předškolního věku, jež jsou způsobené z různých důvodů zvířaty.

Teoretická část práce přibližuje pojmy strach, úzkost a fobie, které dále konkretizuje směrem k dětem a zvířatům. Součástí je podrobná rešerše k tématům děti a strach ze zvířat, souvislost mezi strachem a odporem, obávaná zvířata, způsob léčby specifických fobií u dětí a vliv chovu domácích zvířat na děti.

Praktická část popisuje studii, která má za cíl zjistit, která zvířata jsou dětmi předškolního věku nejobávanější a jakou roli zde hraje pohlaví a věk dítěte, či jejich soužití s domácími zvířaty. V rámci studie tyto faktory postoje dětí nijak zásadně neovlivnily. Studie se zúčastnilo celkem 166 dětí, z toho 88 chlapců a 78 dívek ve věku 3–6 let. Výzkumem bylo vyhodnoceno, ke kterým zvířecím druhům děti chovají nejpozitivnější postoje a ke kterým naopak nejvíce negativní.

KLÍČOVÁ SLOVA:

předškolní dítě, emoce, úzkost, strach, fobie, fobie ze zvířat, mateřská škola

ABSTRACT

The thesis focuses on preschool children's fear, anxiety and phobias, which are caused by animals due to different reasons.

The theoretical part of the thesis introduces terms fear, anxiety and phobia, which are further concretized in regards to children and animals. It included detailed research on following topics - children's animal fear, coherence of fear and disgust, dreaded animals, the method of treatment of children's specific phobias and the impact of animal caring on children.

The application part of the thesis describes a study with an aim to find out, which animals are feared by the preschool children the most and how it is affected by sex and age of the child, or their cohabitation with animals.

Based on the study results, those factors do not have a significant effect on children's attitude. A total of 166 children aged 3-6 years participated in the study, of which were 88 boys and 78 girls. The research evaluated to which animal species children have the most positive attitudes and to which, on the contrary, the most negative ones.

KEY WORDS:

preschool child, emotions, anxiety, fear, phobia, animal phobia, kindergarten

Obsah

ABSTRAKT	4
ABSTRACT	5
Obsah	6
1. Úvod	8
2. Emoce	10
2.1 Úzkost a strach	10
2.2.1 Původ strachu z obávaných zvířat	10
2.2.2 Vlci a mýty	12
2.2.3 Mýty o pavoucích a netopýrech	13
2.2.4 Snižování odporu a strachu z nepopulárních zvířat pomocí praktické výuky ve školách	15
2.2 Odpor a znechucení	16
2.3 Fobie	17
2.3.1 Projevy fobií	17
2.3.2 Kategorizace fobií	18
2.3.3 Specifické fobie	19
2.3.4 Zoofobie - strach ze zvířat	20
3. Strachy, úzkosti a fobie u dětí	21
3.1. Vznik fobie u dětí	21
3.2 Projevy strachů, úzkostí a fobií u dětí	22
3.3 Léčba specifické fobie u dětí	23
3.3.1 BAT	24
3.3.2 Kognitivně behaviorální terapie	24
3.3.3. Efekt chovu domácích mazlíčků	25
3.4 Vnímání zvířat v mateřské škole u dětí se zaměřením na vzhled a strach ze zvířat	26
Praktická část	28
4. Metodologie	28
4.1 Cíle práce	28
4.2 Výzkumné otázky	28
4.3 Hypotézy	29
4.4 Dotazníkové šetření	29

4.5 Předvýzkum kvantitativního výzkumu	30
4.6 Vlastní dotazníkové šetření.....	31
5. Diskuse	42
6. Závěr.....	44

1. Úvod

Bakalářská práce popisuje zájem o výchovu dětí a zálibu ve zvířatech. Zvířata mohou mít veliký vliv na výchovu a vývoj dětí a jejich soužití může mít mnoho benefitů. Tato práce je ale zaměřena především na opačnou stránku věci. Jsou jí právě strachy, úzkosti či fobie u dětí, způsobené z různých důvodů právě zvířaty.

Téma práce bylo zvoleno také proto, že fobie ze zvířat je jedna z mála, která se rozvíjí právě v předškolním věku (během školního věku často pomíjí) a je poměrně běžnou, a proto zaslouží pozornost.

V první části práce byla provedena rešerše k tématu strachu, úzkostí a fobií. Obecněji se zabývá strachem a úzkostí, jaký je mezi těmito dvěma pojmy rozdíl, čím se vyznačují a jak se odlišují od fobií. Popisuje typické projevy fobií a uvádí, jak se fobie dále člení, a že právě zvířecí fobie patří konkrétně mezi fobie specifické. Uvádí se, co zoofobie přesně znamená, kdo se s ní nejčastěji potýká a jaká zvířata jsou typická pro svou děsivost.

Dále se práce již zaměřuje na strachy, úzkosti i fobie u dětí a jak se projevy u dětí liší od dospělých jedinců a co způsobuje vznik fobií v takto útlém věku.

Další část práce byla věnována podrobné rešerši výzkumů na téma dětí a strachů ze zvířat. Práce se také zabývá úzce související emocí, a tou je odpor. Strach a odpor spolu vzájemně korelují, a proto byla zařazena i rešerše na výzkumy, které jejich vztah zkoumají.

Jedním z cílů práce je také zjistit, jak tyto negativní emoce ze zvířat u dětí snížit, předejít jim a nebo je vyléčit. Jsou tedy také popsány výzkumy, které zkoumaly vliv výuky o zvířatech a zda se výukou dá strach a odpor zmírnit.

Cílem bakalářské práce je zjistit, která zvířata jsou dětmi nejobávanější, jakou roli zde hraje pohlaví a věk dítěte, případně to, zda doma chovají nějakého domácího mazlíčka. Na některá zvířata má velký vliv jejich pověst a mýty či pohádky o nich. Práce věnuje prostor i rešerši některých konkrétních zvířat, jejichž pověst je opředena mnoha předsudky. Jsou jimi vlci, netopýři a pavouci.

Práce pojednává také o tom, jaký je vhodný způsob klinické léčby vzniklých fobií u dětí.

V poslední části rešerše jsou popsány výzkumy, které zkoumaly pozitivní vliv chovu domácích mazlíčků.

Je zajímavé, že v množství výzkumů je jen velmi málo těch, které by se zabývaly problematikou přímo u předškolních dětí, většina z nich je zaměřena na děti starší osmi let. Proto je tento výzkum zaměřen na děti z mateřských škol a jejich vztah ke konkrétním zvířatům. Cílem výzkumu bylo zjistit, kterých zvířat se děti bojí nejvíce, jak se výsledky budou lišit mezi pohlavími, jakou roli bude hrát věk dětí a zda strach ze zvířat ovlivní chov domácích nebo hospodářských zvířat.

Na závěr byla všechna data porovnána a vyhodnocena.

2. Emoce

2.1 Úzkost a strach

Strach a úzkost jsou běžné stavy organismu a jedněmi jednou ze základních emocí, potýká se s nimi občas každý z nás. Nezpůsobují ani tělesnou, ani psychickou újmu, pokud je ovšem nemáme pod kontrolou, mohou nám velice znepríjemnit život (Praško, 2008). I když strachy i úzkosti náš život jednoznačně komplikují, mají velmi důležitou úlohu. Upozorňují nás na případné nebezpečí a chrání tak náš život (Kulhánek, 2019). Nadměrné strachy a emoce mohou vyvolat takové stavy, kdy je těžké racionálně myslet a vykonávat základní činnosti. Jsou to reakce organismu na ohrožení. Mobilizují tělo a mysl, aby člověk situaci zvládl a nějakým způsobem vyřešil. Podle Praška (2008) jsou strach i úzkost velice adaptivní emoce. Úkolem úzkosti je připravit se na možnou nebezpečnou situaci předem a úkolem strachu pak okamžitá reakce organismu ve chvíli, kdy se nebezpečí objeví (Praško, 2008).

Mezi strachem a úzkostí je tedy patrný rozdíl a nejedná se o totéž. Úzkost je aktivována až poté, kdy člověk začne pociťovat strach. Strach je popisován jako reakce na určitý, jasně definovaný podnět, kdežto úzkost je často těžko popsateľný pocit a bývá neobjektivní. Úzkost je odborným psychologickým termínem, který označuje psychickou poruchu (Barlow, 1988). Podle Uwe Roggera (1999) se strach pojí většinou s jedním objektem, zatímco úzkost se často projevuje mnohoznačnými a nejasnými způsoby. Ty způsobují pocit nejistoty či nebezpečí (Uwe Rogger, 1999). *“Úzkost může být navíc trvalá. Je spojena s pocitem, že mají ochromující účinek nebo podněcují k útěku a jsou spojeny se slabostí, nemohoucností a bezmocností. Úzkost jde často ruku v ruce s bezmocností, která vyvolává pocit, že člověk není schopen nebezpečnou situaci konstruktivně zvládnout.”* (Uwe Rogger, 1999)

2.2.1 Původ strachu z obávaných zvířat

Prokop a Tunnicliffe (2008) ve své práci pojednávají o vztahu mezi environmentálními postoji a environmentálními znalostmi. Dle Zimmermana (1996) tento vztah bývá složitý a ještě nebyl zcela pochopen (Zimmerman, 1996). Prokop a Tunnicliffe (2008) uvádí, že zvýšení znalostí o životním prostředí může vést k pozitivnějším environmentálním

postojům. Například Cohen (1973) zjistil, že skupina studentů ze středních škol s lepšími informacemi o životním prostředí vykazovala odlišné postoje než skupina s méně informacemi o životním prostředí. Studie Mangase, Martineze a Pedauyé (1997) týkající se studentů vysokých škol zapsaných na volitelný kurz environmentální výchovy ukázaly, že znalosti studentů o životním prostředí na konci kurzu vzrostly a byly spojeny s nárůstem kladných environmentálních postojů.

Bylo zjištěno, že na většinu bezobratlých je širokou veřejností pohlíženo s úzkostí, averzí a nevědomostí (Kelletr, 1993). Důvodem může být to, že jsou malí a pro člověka morfologicky a behaviorálně cizí (Davey 1994, Kellert 1993). Bjerke a Ost Dahl (2015) zjistili, která zvířata mají lidé nejradši. Jsou jimi drobná zvířata jako malí hlodavci, drobní ptáci či menší psi. Naopak zvířata, která v oblibě nejsou, jsou myši, krysy, netopýři a bezobratlí. Také zjistili, že je patrný rozdíl mezi pohlavími – ženy častěji inklinují k fobiím z neoblíbených zvířat nežli muži.

Podle teorie Seligmana (1971) se na strach ze zvířat pohlíží jako na biologickou predispozici, která nás varuje před potenciálně nebezpečným zvířetem a děsivými následky při střetu s ním. Druhá teorie je založena na hypotéze, že se podvědomě vyhýbáme zvířatům, která mohou přenášet choroby. Zvířata, která mohou přenášet choroby, dále dělí do tří kategorií. Zvířata, která jsou přímo či nepřímo spojena s šířením infekcí a chorob (netopýři, krysy); zvířata, jejichž vlastnosti, jako je sliz, hlen, výkaly, vyvolávají znechucení (hadi, slimáci, žížaly) a zvířata, která bývají spojována se špínou, nemocemi či infekcemi (pavouci) (Davey, 1991, 1994, Davey et al., 1998).

Strachy obecně mívají původ v mylných představách či mýtech. Liší se s ohledem na věk, pohlaví či kulturní příslušnost. Tyto zakořeněné mylné představy vyplývají z osobních zkušeností nebo z komunikačních médií (Mintzes a Wandersee, 2004). Je tomu tak i u málo oblíbených zvířat jako jsou hadi, pavouci nebo jiný hmyz. Vztah k těmto zvířatům může být negativně ovlivněn mýty či představami (Prokop, Tunnicliffe, 2008).

Bjerke, Ost Dahla a Kleivena (2015) tvrdí, že i když mají majitelé domácích zvířat obecně pozitivnější vztah k divokým zvířatům než lidé bez domácích zvířat, neplatí to při srovnávání zvířat méně populárních. Zde se rozdíly stírají a můžeme z toho vyvozovat, že negativní postoje k méně populárním zvířatům jsou velice odolné vůči změnám.

2.2.2 Vlci a mýty

Prokázalo se, že děti věří různým mýtům o vlčích. Ze studie Prokopa a Kubiátka (2008) vyplývá, že 64 % dětí si myslí, že samice vlka často zabíjejí své mladé. Podle výzkumu O'Byrne (2009) 92 % dětí z 2. třídy věří, že vlci často útočí na táborníky v lese. Odborné práce dokazují, že ženy/dívky prokazují větší strach z predátorů, než muži/chlapci (Bjerke, Reitan, Kellert, 1998; Ericsson, Heberlein, 2003; Kaltenborn, Bjerke, Nyahongo, 2006; Kellert, 1985, 2010, 2015; Røskaft et al., 2003, 2007; Prokop, Özel, Usak, 2009; Prokop, Tunnicliffe, 2015).

V mnoha evropských a asijských zemích byli vlci v historii považováni za výjev zla, nikdy ne za "hrdinu" (He, 2009). Podobně i římská církev hlásila v Evropě názor, že vlk je inkarnací samotného zla – vlkodlak (Case, 2008). Dobře známý příběh o Červené karkulce vykresluje vlka jako krvežíznivého zabijáka lidí. I když nebyl nalezen žádný výzkum, který by přímo zkoumal, jaký vliv mají tyto příběhy na vztah dětí k vlkům, existují určité důkazy, které potvrzují, že by vliv mohl být spíše negativní. Negativní vyobrazení vlka v mýtech a pohádkách se odráží v postojích dětí vůči nim (Prokop, Usak, Erdogan, 2011). Příběhy často obsahují věcné chyby, které mohou vést k mylným představám či nesprávnému porozumění. Riceová (2002) zkoumala 50 populárních dětských knih a zaznamenala řadu chyb, například označování hub za rostliny nebo popisování hadů jako slizkých (hadí kůže je ve skutečnosti naprosto suchá).

Studie Prokopa, Usaka a Erdogana (2011) zkoumala názory dětí na vlky a také potencionální dopady mýtů a pohádek na postoje dětí vůči vlkům, a to ve dvou odlišných zemích – Slovensko a Turecko. Populace vlků na Slovensku čítá zhruba 900 jedinců, v Turecku zhruba 5000–7000. Když tedy vezmeme v úvahu rozlohu zemí, na Slovensku připadá 0,018 vlka na km² a v Turecku 0,009 vlka na km², tedy mnohem méně. Tyto hodnoty mohou mít významnou roli, protože mohou ovlivnit celkový postoj k vlkům (Prokop, Usak, Erdogan, 2011)

Studie zkoumala tyto hypotézy:

1. Děti jsou ovlivněny vnímáním vlků z povídek a pohádek. Čím negativněji jsou vlci v příbězích vykresleni, tím negativnější postoj si k nim děti vytvářejí.
2. Dívky mají z vlků větší strach, než chlapci.

3. Mimoškolní aktivity dětí v přírodě, sledování přírodovědných filmů nebo čtení přírodopisných knih mají pozitivní vliv na vnímání vlků.

Výzkumu se zúčastnilo 103 dětí ve věku 7–12 let ze čtyř základních škol. Dvě školy na Slovensku a dvě v Turecku. První hypotéza byla výzkumem potvrzena. Výsledky naznačují, že děti, které vnímají vlky v příbězích a pohádkách negativně, mají také větší strach a menší soucit s vlky. Druhá hypotéza se výzkumem nepotvrdila, nebyly odhaleny žádné genderové rozdíly v celkovém vnímání vlka nebo znalostech o nich. To je v rozporu s jinými výzkumy (Prokop, Tunnicliffe, 2010, Kellert, 1985, 2010, 2015, Bjerke et al., 1998), které dokazují, že ženy mají k vlkům negativnější vztah. Podle některých biologů by se ženy měly dravců více bát, protože jejich fyzická kondice je nižší než mužská, a proto jsou ve větším ohrožení (Treves, Naughton-Treves, 1999, Røskaft et al., 2003, Prokop, Fančovičová, 2010). Třetí hypotéza byla podpořena korelací mezi strachem z vlků a sledováním přírodopisných filmů. Sledování těchto filmů je spojeno s nižším strachem z vlků. Také děti, které se častěji vydávají na procházky do přírody mají menší obavy ze střetu s vlkem. To potvrzuje i svým výzkumem Røskafta et al. (2003).

2.2.3 Mýty o pavoucích a netopýrech

O pavoucích a netopýrech kolují různé mýty či pověry, které mohou velmi negativně ovlivnit jejich vnímání (Davey, 1994, Prokop, Tunnicliffe 2008). Pavouci jsou v tomto ohledu mimořádní, protože se udává, že až jedna ze tří žen a jeden ze čtyř mužů se pavouků obávají (Davey, 1991).

Prokop a Tunnicliffe (2008) ve své studii zkoumali vztahy mezi názory, znalostmi a mýty kolem dvou odlišných a jedinečných skupin zvířat – netopýrů a pavouků. Studie se týkala vzorku dětí ze základních škol ve věku 10–16 let na Slovensku.

Výsledky studie

Znalosti o netopýrech

Zhruba polovina dotázaných dětí nevěděla, jakým způsobem netopýři vyhledávají potravu a čím se netopýři na Slovensku živí. Až 70 % dětí nevědělo, jak velcí netopýři na Slovensku žijí. Pouze 15 % vědělo, že netopýři na Slovensku přezimují a během toho času nepřijímají potravu a 11 % dětí odpovědělo, že netopýři migrují do teplých krajín do

Afriky. Více než polovina dětí (57 %) správně odpověděla, že netopýři se vyskytují v jeskyních či opuštěných tunelech.

Mýty o netopýrech

Celých 83 % dětí věří, že se jim netopýr může zamotat do vlasů a 37 % uvedlo, že hlavní složkou jejich potravy je krev a podobný počet dotázaných si myslí, že netopýři napadají člověka. Dvě třetiny dětí si myslí, že netopýr útočí své kořisti na krk, jako upír, a nebo že kořist po útoku vykrvácí. Tyto výsledky naznačují, že si děti nejsou jisty biologií netopýrů.

Znalosti o pavoucích

Většina dětí (74 %) nevěděla, kolik pavouků na Slovensku žije. Podobný počet dětí neznal maximální velikost pavouka žijícího na Slovensku a neznaly ani počet očí zahradního pavouka. Více než polovina dětí (57 %) správně uvedla, že pavouk nemá deset nohou a 42 % dětí vědělo, že pavouci nepatří mezi hmyz.

Mýty o pavoucích

Pouze 28 % dětí ví, že kousnutí od tarantule není pro člověka smrtelné. 36 % dětí uvedlo, že malí pavouci člověka nekousnou a podobný počet dětí (30 %) si myslí, že samička po páření vždy sežere svého partnera. 62 % dětí si myslí, že pavouci jsou pro člověka nebezpečím, zejména ve spánku. 17 % dětí správně uvedlo, že pavouk není schopen opravit svoji síť a 53 % uvádí, že sítě jsou lepkavé.

Z výzkumu vyplývá, že mýty jak o pavoucích, tak o netopýrech mají negativní dopad na vnímání obou druhů. Mýty o netopýrech významně korelovaly s negativním vnímáním nejen netopýrů, ale i pavouků a stejně tak mýty o pavoucích korelovaly s negativními postoji k pavoukům i netopýrům. Dle výsledků děti ze základních škol na Slovensku mají negativnější postoje vůči pavoukům, než vůči netopýrům a ověřila se hypotéza, že chlapci mají pozitivnější postoje vůči netopýrům i pavoukům než dívky (Prokop, Tunnicliffe, 2008).

Tyto výsledky naznačují, že by zájem o méně populární zvířata měl být při výuce učiteli podpořen, a to zejména u dívek. Je známo, že péče o domácí zvířata má na děti velmi

pozitivní vliv v sociální oblasti nebo seberozvoji a zároveň je učí empatii (Poresky, Hendrix, 2016, Paul, Serpell, 1996).

2.2.4 Snižování odporu a strachu z nepopulárních zvířat pomocí praktické výuky ve školách

Arrindell (2000) identifikoval čtyři typy zvířat, která vyvolávají strach:

1. zvířata související se strachem (např. Krysa, netopýr, had),
2. neškodné bezobratlé (např. vosa, brouk, včela),
3. slizká nebo vlhce vypadající zvířata (např. hlemýžď, červ, úhoř);
4. hospodářská zvířata.

Emoce strachu je spojena především s dravými zvířaty, která jsou potenciaálně nebezpečná pro člověka (Edmunds, 1974, Seligman, 1971), kdežto emoce znechucení souvisí především s nemocemi, nebezpečím infekce, výměšky a jinými škodlivými věcmi (Rozin, Haidt, McCauley, 2000).

Randler, Hummel a Prokop (2012) provedli experimentální výzkum, kde zkoumali, zda lze znechucení a strach zmírnit pomocí praktické výuky biologie ve škole. K výzkumu si vybrali myš, hlemýžď a sviňku obecnou. Vědci předpokládali, že přímý kontakt se zvířaty by u dětí po výuce zmírnil jejich strach nebo odpor k nim. Tyto dvě základní emoce byly zkoumány společně, protože spolu vzájemně korelují (Prokop, Fančovičová, 2010, Prokop, Fančovičová, Fedor, 2010). Vědci také očekávali, že u dívek se prokáže větší znechucení a strach u myši, hlemýžďů i sviněk, než u chlapců.

Výzkumu se zúčastnily děti ve věku 10 – 12 let, celkem bylo 319 zúčastněných. Experiment probíhal formou přímého kontaktu se zvířaty na hodinách biologie. Děti mohly pozorovat přirozené chování zvířat a blíže se s nimi seznámit. Byly edukovány ohledně správného zacházení se zvířaty a žádné z dětí nebylo nuceno se zvířat dotýkat. Výsledky výzkumu ukazují, že míra znechucení se po experimentální výuce snížila, což naznačuje, že vzdělávací programy se zvířaty jsou vhodné ke snížení znechucení vůči zvířatům. Jak se předpokládalo, u dívek byla míra znechucení značně vyšší než u chlapců, a to před i po experimentu (Randler, Hummel a Prokop 2012). To potvrzují i předchozí práce, které ukazují, že ženy jsou na strach i znechucení citlivější než muži (Prokop, Fančovičová,

Fedor, 2010; Prokop, Usak, Fančovičová, 2010). Stručně řečeno, práce podporuje myšlenku, že kontakt se zvířaty pozitivně ovlivňuje afektivní oblast žáků (Hergovich et al., 2015, Ascione et al., 2015, Killermann, 2007), a to znechucení a strach.

2.2 Odpor a znechucení

Odpor a znechucení jsou stejně jako strach a úzkost obranými emocemi (Davey, 2011). Primární funkcí znechucení ze zvířat je ochrana před újmou – nemocemi, infekcí. Jedním z faktorů, které ovlivňují znechucení ze zvířat u dětí, je zprostředkované učení – pozorování ostatních, jakým způsobem na zvíře reagují. Znechucení je důležitou součástí různých strachů a úzkostí, přičemž jej můžeme dělit na znechucení vyvolané na základě stimulů nebo na takzvanou citlivost ke znechucení, která je charakterizována jako tendence jedinců prožívat znechucení jako reakci na něco nepříjemného.

Například fobie z pavouků kombinuje obě emoce, strach i odpor. Oproti strachu je odpor více rezistentní a je vyvoláván v dřívějších fázích vizuálního procesování. Strach a znechucení jsou úzce související pojmy, které byly potvrzeny nejen u fobií ze zvířat, ale také u sociálních úzkostí a panických ataků.

Studie Murise et al. (2007) zkoumala, zda znechucení ze zvířat způsobuje u dětí také strach ze zvířat. Dětem v Holandsku ve věku 9–13 let byly předány informace o špinavých/nechutných a čistotných zvířatech, která jsou pro děti neznámá (zvířata byla záměrně vybrána taková, která děti neznají, a proto k nim mají neutrální postoj) –australští vačnatci. Před a po podání těchto informací děti hodnotily znechucení a strach u daných zvířat. Výsledky ukázaly, že informace o špinavosti/nechutnosti vyvolaly nejen vyšší úroveň znechucení, ale také se ve vztahu k těmto zvířatům zvýšil strach. Naopak informace související s čistotou úroveň znechucení snížily a vedly též k nižší úrovni strachu. Experiment probíhal v učebně, kde byl dětem nejprve na obrázku ukázán vačnatec kuskus. Děti vyplnily dotazník, zaměřený na nechutnost kuskusa a strach z něj. Poté polovina dětí dostala informace o jeho nechutnosti a špinavosti, zatímco druhá polovina byla informována o jeho čistotnosti. Následně byly děti požádány o opětovné vyplnění dotazníku o strachu a znechucení. Celý postup byl zopakován s dalším australským vačnatcem, klokanem quokkou. Z experimentu jasně vyplývá, že u dětí, které dostaly informace o nechutnosti a špinavosti zvířete, se hodnocení nechutnosti zvýšilo a po

informacích o čistotnosti se odpor snížil. Zajímavé je, že po informacích o nechutnosti se významně zvýšil i strach a naproti tomu po informacích o čistotnosti se strach podstatně snížil. Dále byl zpozorován vliv pohlaví, dívky vykazovaly obecně vyšší strach než chlapci (Muris, Mayer, Huijding, Konings, 2007).

Z mnoha dalších studií vyplývá, že znechucení se často podílí na vzniku určitých typů specifických fobií, a to zejména fobií ze zvířat (Davey, 1994, De Jong, Merckelbach, 1998, Sawchuck, Lohr, Tolin, Lee, Kleinknecht, 2000, Woody, McLean, Klassen, 2005).

2.3 Fobie

Strach v určité míře je tedy zcela běžná emoce, bez které bychom nemohli fungovat. Problém nastává, pokud je strach tak silný, až se kvůli němu začneme vyhýbat určitým věcem či situacím (Praško, 2008). Člověk přitom ví, že jeho strach je neadekvátní a nepřiměřený vzhledem ke skutečnosti. To je ovšem schopen uvědomit si pouze tehdy, když je od děsivé situace či objektu vzdálený (Praško, 2008, Kulhánek, 2019).

“Předpokládá se, že objekty, které lidstvo ohrožovaly celé tisíciletí (např. plazi, jedovatí pavouci, vlci, tma, vysoké útesy), neustále vzbuzují u lidí strach i přes to, že už je nyní neohrožují. To může vysvětlit, proč se určitých objektů bojíme více než jiných, které jsou nebezpečnější (zbraně nebo elektrický proud).” (Praško, 2008)

Strach v takovéto nezvladatelné míře, kdy nejsme schopni se kontrolovat, zkrátka si nemůžeme pomoci, nazýváme fobií. Jsou známy desítky rozličných fobií, z nichž některé jsou známé a srozumitelné a některé méně a často pro většinu lidí nepochopitelného charakteru. Fobie může vzniknout z běžných věcí a prakticky z čehokoli – z jídla, z polykání či ze stromů (Kulhánek, 2019). Uwe Rogge (1999) ve své knize uvádí, že fobie je přenesenou úzkostí. Ta se pojí s danou představou a způsobuje nutkání ke konkrétním činnostem (např. mytí rukou) či naopak k vyhýbání se určitým aktivitám (např. vyhýbání se jízdě výtahem).

2.3.1 Projevy fobií

Fobie má své typické projevy, které jsou společné pro všechny druhy fobií. Spolu s úzkostí se také pojí nadměrný stres, který se projevuje pocením, zamrznutím či naopak

pokusem o únik, zvýšením tepové frekvence, ztíženým dýcháním nebo dokonce mdlobami (Kulhánek, 2019). Podle Kulhánka (2019) se tak jedná o duševní poruchu.

“Jedná se o duševní poruchu, a to hlavně pro svou nepřiměřenost v prožívání a velmi omezenou schopnost ovládnout situaci vůlí.” (Kulhánek, 2019)

Na rozdíl od běžných obav a strachů se fobie vyznačují těmito znaky:

- reakce je nepřiměřená situaci
- reakci nelze odůvodnit nebo vysvětlit
- vymyká se kontrole osoby
- vede k vyhýbání se dané situaci nebo objektu (Marks, 2013).

Typické znaky pro fobie rozšířeny v díle Ollendicka, Kinga a Murise (2002), a to konkrétně o typické projevy fobií u dětí:

- stav přetrvává delší dobu
- není přizpůsobivý
- není specifický pro daný věk nebo vývojovou fázi

2.3.2 Kategorizace fobií

Praško (2006) ve své knize *Úzkost a obavy* řadí fobie mezi úzkostné poruchy, které často mívají společné znaky. Mimo fobie mezi úzkostné poruchy patří také panické záchvaty a panická porucha, obsedantně-kompulzivní porucha a posttraumatická stresová porucha (Praško, 2006).

Praško (2006, 2008) fobie dále kategorizuje do tří základních fobických skupin: agorafobie, sociální fobie a specifické fobie.

Agorafobie se projevuje strachem z panického záchvatu nebo strachem z pobytu na místě, kdy rychlá pomoc není na dosah nebo z místa není úniku. Proto se postižení vyhýbají místům jako jsou obchodní centra, dopravní prostředky, velké prostory divadel a kin nebo jakémukoli vzdálení se od domova. Sociální fobie je strach vyvolaný situacemi, kdy je druhými lidmi pozorován nebo hodnocen. Tato fobie se může projevovat při představování se s cizími lidmi nebo mluveném projevu na veřejnosti. Postižený trpí obavami, že ho druzí neustále hodnotí a odsuzují, čímž se jeho úzkost nadále zvyšuje.

Specifické fobie se týkají zpravidla velice specifických situací a objektů. Například tmy, uzavřených prostor, močení či návštěv zubaře. Jednou z nejčastějších specifických fobií je také fobie ze zvířat (Praško, 2006).

2.3.3 Specifické fobie

Pro specifické fobie je typické, že vznikají dříve než ostatní úzkostné poruchy. Rozvíjí se v průměru okolo 15 let. U fobie ze zvířat je průměrný věk vzniku už 4,4 roku dítěte (Praško, 2008). Podobné dělení můžeme nalézt v americké národní klasifikaci mentálních poruch – Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch (DSM). Kde jsou specifické fobie klasifikovány do pěti skupin: zvířecí fobie (např. strach z hadů, pavouků, jiného hmyzu nebo psů), přírodního prostředí (např. fobie z výšek), krev/injekce/zranění (např. fobie ze zubaře), situační (např. fobie z létání) a jiné (např. strach z hlasitých zvuků).

DSM specifikuje následující diagnostická kritéria pro specifickou fobii:

1) Výrazná úzkost a strach z dané situace nebo objektu, který je nadměrný či nepřiměřený; bývá vyvolaný přítomností nebo očekáváním konkrétního předmětu nebo situace (např. let letadlem, zvíře, výšky, injekční stříkačky nebo krev).

2) Fobická situace či objekt téměř vždy a okamžitě způsobí úzkost nebo strach.

3) Člověk se dané situaci nebo určitému objektu cíleně vyvaruje nebo je s intenzivními pocity strachu a úzkosti zvládá.

4) Daná situace či objekt vyvolávají neúměrný strach nebo úzkostnou reakci, vzhledem k reálnému ohrožení a sociokulturním souvislostem.

5) Úzkost, strach nebo vyhýbavé chování trvá delší dobu. Obvykle šest měsíců a více.

6) Úzkost, strach nebo vyhýbavé chování způsobuje klinicky značné nepohodlí či rozličné funkční poruchy jak v pracovních, tak v sociálních a dalších významných oblastech.

7) Specifické fobie mívají podobné symptomy jako další duševní poruchy. Konkrétně agorafobie, obsedantně-kompulzivní poruchy, posttraumatické stresové poruchy, separační úzkostné poruchy a sociální úzkostné poruchy (Raboch et al., 2015).

DSM uvádí, že u dětí se úzkosti a strachy mohou projevovat různě a rozdílně oproti dospělým osobám. Mezi běžné projevy patří pláč, návaly vzteku, zamrznutí nebo “lepení se” k rodičům.

Specifické fobie se často rozvinou v raných letech, a to v rozmezí mezi 7. a 11. rokem, v průměru do desátého roku života. Fobie ze zvířat, přírodních prostředí nebo krve se v průměru rozvíjí v ranějším věku než-li situační specifické fobie. Fobie, které v dětství a dospívání vznikly, s pravděpodobností v tomto období budou také slábnout nebo zanikat. Ovšem fobie, které přetrvávají až do dospělosti, s největší pravděpodobností již neustoupí.

U malých dětí je neúměrný strach celkem běžnou záležitostí, bývá přechodný a příliš nenarušuje kvalitu života a považujeme ho tedy za přiměřený vývoji. Za těchto okolností není nutné ani vhodné dítěti diagnostikovat specifickou poruchu. V případech, kdy u dětí zvažujeme diagnostiku specifické fobie, je nutné odborně určit úroveň strachu a stupeň narušení, míru úzkosti či vyhýbavého jednání a jestli je toto chování atypické pro daný vývojový stupeň dítěte (Raboch et al., 2015).

2.3.4 Zoofobie - strach ze zvířat

Je známo nespočet podnětů, které byly v minulosti předky zafixovány jako nebezpečné (a to bez ohledu na současnost, kdy již nepředstavují reálné nebezpečí) a strach v lidech stále vyvolávají. V tomto neuvěřitelně dlouhém seznamu podnětů způsobujících fobie však převládá jedna konkrétní kategorie stimulů, a těmi jsou zvířata. Tato specifická fobie se nazývá zoofobie. Se svou prevalencí v obecné populaci 3,3-5,7 %, tedy téměř polovina ze všech specifických fobií, se stává vůbec nejčetnější specifickou fobií (LeBeau et al., 2010).

3. Strachy, úzkosti a fobie u dětí

Podle Markse (2013) je strach normální reakcí, která zahrnuje vnější projevy v chování a vnitřní pocity. Ty jsou doprovázeny i fyziologickými změnami. Podle mnoha autorů (Gullone, 2000; King, Hamilton a Ollendick, 1988; Muris a Merckelbach, 2000) je naprosto běžné, že děti zažívají strach, a to na různé úrovni. Liší se intenzitou, dobou trvání i frekvencí. Mimo to jsou obvykle mírné, pomíjivé a věkově specifické. Často jsou vyvolány cizími lidmi, odloučením od matky, tmou, hlasitými zvuky, vodou, fantazijními příšerami nebo malými zvířaty. Většina těchto obav a strachů nejsou trvalé a natolik intenzivní, aby byly považovány za fobie.

Projevy úzkostí u dětí jsou velice variabilní, intenzita a frekvence těchto utrpení je různá. Od občasného neklidu až po doslovná muka, která se projevují neutuchajícím stavem úzkosti (Cohen, 2015).

3.1. Vznik fobie u dětí

Existuje několik možností, jak může fobie u dětí vzniknout. První z nich je strach přejatý od rodiny či blízkých. Pokud je například matka úzkostná nebo se bojí myši či pavouků, je možné, že se dítě také „naučí“ bát. Nejedná se tedy pouze o dědičnou vlastnost, nýbrž o převzatý vzorec chování. Často takto vzniká například mysophobia – strach ze špíny, akrofobie – strach z výšek nebo právě strach ze zvířat (Kulhánek, 2019). Fobie se může rovněž rozvinout vlivem traumatického zážitku. Pokud dítě pokouše či napadne zvíře, může tento zážitek zapříčinit rozvoj fobie ze zvířat. Svůj podíl na tom mohou mít i ochránářští rodiče, kteří nevědomky fobii podporují slovy „nechoď k tomu psovi, zase tě pokouše; na cizí psy se nesahá, jsou zlí...“. Rodiče mohou ovšem naopak vzniku fobie po traumatickém zážitku také předejít, a to opravným, opakovaným, milým a pozitivně naladěným kontaktem se zvířetem. Je pak mnohem pravděpodobnější, že se porucha u dítěte nerozvine. Dalším důvodem vzniku fobie může být přesun poruchy z osoby na osobu. Například pokud je člen rodiny dlouhodobě nemocný, u dítěte se může rozvinout nosofobie – strach z nemoci. Podobně je tomu u principu generalizace, pokud má dítě strach ze zubařů, stává se, že se strach přesune i na ostatní lékaře, bez ohledu na specializaci (Kulhánek, 2019).

3.2 Projevy strachů, úzkostí a fobií u dětí

Cohen (2015) ve své knize uvádí následující způsoby, jak se může dětská úzkost projevovat:

- Tělesné projevy: zvýšená tepová frekvence, zrychlený dech, stažené svalstvo, nevolnost, pocení či chvění
- nutkání častěji močit či pomočování
- pesimistická nálada a úzkostné myšlenky. *Co když to nedokážu? Určitě se stane něco hrozného. Moji spolužáci mě nesnáší.*
- trhání vlasů, kousání nehtů, nervozita, cucání svého oblečení
- strach ze skutečných, ale i imaginárních objektů – pavouci, psi nebo strašidla ve skříni
- neustálý pocit, že svět je nebezpečné a děsivé místo
- vyhýbání se takovým místům a věcem, které způsobují úzkost a strach nebo nepřiměřené rozrušení, pokud není možné se těmito situacím vyhnout.

Uwe Rogge (1999) zase v knize uvádí, že strach je pocit a projevuje se těmito znaky: vykulené nebo naopak zavřené či zakryté oči, rozšířené zorničky, nastražené nebo dlaněmi ucpané uši, husí kůže po těle, návaly horka, červený obličej, zvýšená tepová frekvence, roztřesené, ledové nebo zpocené dlaně. Výjimkou nejsou ani střevní a zažívací problémy. Projevy strachu či úzkosti jsou velmi variabilní a u každého jedince se liší. Uwe Rogge (1999) dále uvádí, že některé dětské strachy nejsou na první pohled jasné. Jsou to strachy skryté či utajené. Jejich projevy jsou opět velmi rozmanité.

Může jimi být:

- regrese – vrací se pomočování, ale krok zpět se může objevit i v řeči (žvatlání)
- absence zvědavosti a dobrovolné izolování od společnosti
- nedostatek trpělivosti, odmítání spolupráce nebo agresivní chování
- nadměrná kontaktnost, dítě si nedrží odstup ani od cizí osoby.

Dle několika nezávislých epidemiologických studií trpí úzkostnou poruchou (včetně specifických fobií) 5,7 – 17,7 % dětí ve věku od 4 do 18 let. Procenta se liší v závislosti na

věku dětí, rozdílném způsobu získávání dat či jinými definicemi kritérií diagnózy. Obecně bylo prokázáno, že poruchami častěji trpí dívky oproti chlapcům. Procenta se také zvyšují s věkem dětí, mladší děti poruchami trpí méně často než děti starší (Ollendick et al., 2002).

Je zajímavé, jakým způsobem děti strach vnímají. Děti se například nebojí atomové bomby nebo věci, na které se naučily dávat pozor – silničního provozu či bakterií. Kupodivu strach u nich vyvolávají věci, které nejsou reálným nebezpečím pro civilizované obyvatele – divoká zvířata. Téměř všechny děti ve věku 5–6 let a více než polovina dětí ve věku 7–12 let uvádějí strach z velkých savců, plazů a dále z hadů, lvů a tygrů. Skutečný zdroj nebezpečí začínají děti rozpoznávat až kolem 12 let, kdy je strach téměř vždy na osobní úrovni, nikoli politické či sociokulturní (Maurer, 1965).

3.3 Léčba specifické fobie u dětí

Vzhledem k tomu, že určitý stupeň strachu a úzkosti je u malých dětí běžnou součástí vývoje a nijak zvlášť nenarušují kvalitu jejich života, je důležité provést odborné a důkladné vyšetření klinickým lékařem, který případně určí přítomný specifický strach. Důkladné vyšetření také pomůže s diagnostikou dalších komorbidních psychiatrických poruch (jiné úzkostné poruchy a další specifické fobie), které by měly být brány v potaz při vytváření léčebného plánu. Klinický lékař na základě vyšetření určí závažnost specifické fobie. Důkladné vstupní vyšetření a posouzení stavu jedince před zahájením léčby slouží klinickému lékaři také k závěrečnému porovnání a hodnocení výsledků celé léčby (Oar, Farrell, & Ollendick, 2005).

Při vyšetření jsou používány různé metody sběru dat (klinický rozhovor, dotazníky). Důležité je získat informace nejen od dítěte, ale také od rodičů a v některých případech také od učitelů dítěte (Ollendick & Hersen, 1992).

Nashromáždění přesných informací o strachu dítěte je zásadní pro vytvoření léčebného plánu. Pokud se dítě bojí psů, budeme potřebovat odpovědi na otázky typu “Jakých psů se bojíš? Malých, velkých? Které části psa se bojíš nejvíce? Zubů, pacek, hlavy? Chová se pes nějakým způsobem, ze kterého máš strach? Skákání, štěkání, běhání?...” (Mobach, 2020).

3.3.1 BAT

Lynn Mobach v knize *Exposure Therapy for Children with Anxiety and OCD* (2020) popisuje jako klíčovou část léčby Behavioral Assessment Task (BAT). Jedná se o standardizovaný a kontrolovaný expoziční úkol, který hodnotí chování pacienta. Při expozici se zjišťuje jaká je skutečná míra fobie u konkrétního fobického objektu nebo situace. Pokud se dítě obává psů, úkol by mohl být například, vstoupit do místnosti se psem a pohladit ho. Úkol by měl být dobrovolný a dítě může kdykoli požádat o ukončení. BAT se hodnotí podle škály jednotlivých kroků 1–10. Například, krok 1 – dítě otevře dveře, krok 5 – dítě se postaví dva metry od psa, krok 10 – dítě po dobu deseti vteřin bude hladit psa po hlavě. Díky BAT získá lékař objektivní informace o fobii dítěte, které nelze získat pomocí dotazníků či rozhovorů. Tyto informace jsou klíčové pro plánování léčby. Chování dítěte během BAT udává výchozí bod pro následnou léčbu expozicí – kognitivně behaviorální terapií.

3.3.2 Kognitivně behaviorální terapie

U dětí a mladistvých trpících specifickými poruchami má nejlepší léčebné účinky kognitivně behaviorální terapie (KBT) (Davis, Ollendick, 2005; Ollendick, King, & Chorpita, 2006). Při expoziční léčbě se pacient dlouhodobě a opakovaně vystavuje obávanému předmětu nebo situaci, a to vždy kontrolovaně a systematicky. Cílem léčby je vypořádat se s katastrofickými představami, které dítě nebo dospívající má, tím způsobem, že v obávané situaci zůstane po tak dlouhou dobu, která mu umožní zjistit, že k oné katastrofické představě nedojde a naučí se tak kontrolovat a ovládat svůj strach (Mobach, 2020). Nejpoužívanějším a nejpreferovanějším typem expozice je expozice in vivo – vystavení se fobickému podnětu “naživo”. To znamená, že dítě, které má fobii ze psů, bude při léčbě vystaveno živému psovi (Mobach, 2020). In vivo expozice přináší u dětí lepší výsledky, nežli léčba tzv. imaginární expozicí, ta totiž zahrnuje abstraktní myšlení, což pro děti, které mohou být omezeny svými vývojovými schopnostmi, může být až příliš náročné (Davis, Ollendick 2005). Imaginární či fiktivní expozice však může být dobrou alternativou, pokud je fobický podnět až příliš nepraktický, jako například žraloci nebo letadlem. Další alternativou k imaginární expozici je expozice prostřednictvím virtuální reality. Díky virtuální realitě můžeme lehce navodit pocit, že se nacházíme uprostřed bouře nebo na otevřeném moři (Mobach, 2020).

3.3.3. Efekt chovu domácích mazlíčků

Prokázalo se, že chov domácích mazlíčků přináší do života lidí mnoho benefitů. Majitelé například lépe rozumějí zvířecí fyziologii a chování zvířat (Inagaki 1990; Prokop, Prokop a Tunnicliffe 2008), vytváří si vůči některým druhům zvířat lepší postoje (Bjerke, Østdahl a Kleiven 2015), těší se lepšímu zdraví (Serpell 1991) a dokonce tím mohou ovlivnit i výběr povolání (Serpell 2005). Děti ve věku 6–15 let žijící ve společnosti zvířat mají lepší znalosti o obratlovcích i bezobratlých (Prokop, Prokop, Tunnicliffe, 2008). Serpell (1991) zjistil, že majitelé koček a psů mají lepší fyzickou kondici i psychické zdraví v porovnání s lidmi, kteří zvíře nevlastní. Ve Velké Británii byl proveden výzkum, který zjistil, že děti ve věku 8–12 let vlastníci psa podnikají více aktivit se svými přáteli a častěji se věnují volnočasovým aktivitám než děti bez psů (Paul, Serpell, 1996). Bjerke, Ødegårdstuen a Kaltenborn (1998) uvádějí, že děti ve věku 9–15 let chovající domácí zvíře mají lepší humanistické a morální citění než děti bez zvířat. Mimo jiné také zjistili, že děti a dospívající s domácími zvířaty mají kladnější vztah k některým divokým i domestikovaným zvířatům nežli děti bez mazlíčků (Bjerke, Kaltenborn, Ødegårdstuen, 2015). Je zajímavé, že Prokop, Özel a Usak (2009) ve svém výzkumu zjistili, že péče o domácího mazlíčka je spojena s menším strachem z hadů, čím více zvířecích druhů je chováno jako mazlíčci, tím je strach z hadů menší.

Prokopova a Tunnicliffeova studie (2015) o vlivu domácích mazlíčků na přístup dětí k oblíbeným a neoblíbeným zvířatům zkoumá názory dětí ve věku 10–15 let na škůdce, predátory a “nechutná” zvířata, která mohou představovat hrozbu nemoci. Škůdce zde zastupuje mandelinka bramborová, predátora vlk a “nechutné” zvíře myš. Ke každému zvířeti bylo přiřazeno jedno fylogeneticky podobné zvíře, které se ovšem považuje za mnohem oblíbenější. Jsou jimi slunéčko sedmitečné, králík a veverka. Vztah ke zvířatům byl měřen pomocí tvrzení, které děti posléze hodnotily. Tato tvrzení byla účastníky hodnocena od 1 (zcela souhlasím) do 5 (zcela nesouhlasím) a byla formulována buď negativně (“Kdybych náhodou našel vlka poblíž svého domova, pravděpodobně bych utekl.”) nebo pozitivně (“Knihu o mandelinkách bramborových bych si přečetl rád.”). Znalosti o zvířatech byly posuzovány pomocí výroků o biologii a chování daných zvířat. Děti je hodnotily jako pravdivé či nepravdivé (Vlci zabíjejí pouze ovce. – nepravdivé, Králíci jsou častou kořistí lišek a dravých ptáků. – pravdivé.) (Prokop, Tunnicliffe 2015).

Ve výsledcích výzkumu hrálo velkou roli pohlaví dětí. Dívky měly vyšší preference vůči populárním zvířatům a nižší vůči nepopulárním než chlapci. Nejvíce se tento rozdíl projevil u vlka a myši. Oproti chlapcům dívky vykazovaly negativnější postoje vůči vlkům i myším. A naopak dívky vykazovaly pozitivnější postoje vůči veverkám a králíkům. Genderové rozdíly se neprojevily u brouků (Prokop, Tunnicliffe, 2015).

67 % dotázaných dětí uvedlo, že doma chovají domácí zvíře. Prokop zjistil, že péče o domácího mazlíčka má veliký vliv na celkový vztah ke zvířatům a také na lepší znalosti o zvířatech z výzkumu (Prokop, Tunnicliffe, 2015).

Studie ukázala, že péče o domácí zvíře zlepšuje postoje ke všem zvířatům, populárním i nepopulárním. Tento výsledek je v rozporu s výzkumem Bjerkeho, Østdahla a Kleivena (2015).

3.4 Vnímání zvířat v mateřské škole u dětí se zaměřením na vzhled a strach ze zvířat

Milan Kubiátko (2012) ve své práci zjišťuje, jak děti vnímají zvířata, co se týče strachu a vzhledu a jaký má na tyto aspekty vliv pohlaví a věk dětí. Výzkumu se zúčastnilo 27 dětí ze dvou českých mateřských škol. Věk dětí se pohyboval mezi 5–6 lety. Obě mateřské školy byly záměrně bez alternativního směru výuky. Výzkum byl prováděn individuálně s každým dítětem. Na základě deseti obrázků zvířat děti odpovídaly na otázky typu “Líbí se ti toto zvíře?, Máš z tohoto zvířete strach? “. Odpovědi byly hodnoceny podle likertovy škály (5 = zcela souhlasím – 1 = zcela nesouhlasím). Zvířata vybraná do výzkumu byla taková, která jsou dětem většinou dobře známa a s kterými se mohly setkat nebo je mohou znát z médií či knih. Bylo zvoleno záměrně pět oblíbených a pět neoblíbených zvířat – pes, opice, kočka, kůň, delfín a pavouk, netopýr, žralok, had, medvěd.

Vyhodnocení strachu ze zvířat ukázalo, že děti měly největší strach ze žraloka a medvěda a nejméně se obávaly psa, delfína, kočky a koně. Vliv věku i pohlaví nehrál ve výsledcích výzkumu významnou roli. Mladší děti prokázaly nepatrně vyšší strach než děti starší a u dívek byl strach ze zvířat o trochu vyšší než u chlapců (Kubiátko, 2012).

Z výzkumu vyplývá, že děti již od útlého věku rozlišují zvířata na “dobrá” a “špatná”. Tento jev podporuje i studie Tomazicové (2011). V její práci byla nejlépe hodnocena zvířata pes a kočka a nejhůře moucha a švábi. Existuje několik vysvětlení, proč děti zvířata takto vnímají. Jsou ovlivňovány učiteli, rodinou, možná i médii, kde mohou být vyobrazena zvířata, jak napadají lidi. Zvířata jako hadi, netopýři, pavouci nebo medvědi jsou v pohádkách, které čteme v mateřských školách nebo doma, často pokládána za špatná. Vliv může mít také způsob života “špatných” zvířat. Tato zvířata se od nás často velmi liší – vedou noční život, jsou masožravá nebo jejich tvar těla způsobuje znepokojení (Kubiatko, 2012). Plous (1993) uvedl, že zvířata, která se více podobají člověku, jsou vnímána pozitivněji. Většina dětí identifikovala vyobrazená zvířata správně, ale jeden případ byl zajímavý, a to netopýr, kterého některé děti označily za upíra a ten saje krev. Tento mýtus může mnohdy přetrvávat až do dospělosti (Prokop et al., 2009).

Jak již bylo uvedeno, děti ve školce již rozlišují mezi “dobrými” a “špatnými” zvířaty a je velká pravděpodobnost, že tento názor si uchovají až do dospělosti. Je proto vhodné, aby se učitelé i rodiče pokusili tyto postoje změnit již v útlém věku. Pohádky pravděpodobně nepřepíšeme, ale můžeme dětem po čtení takovéto pohádky vysvětlit, že skutečnost je trochu jiná a že i tyto druhy zvířat jsou v přírodě velice důležité, mají své místo a není třeba se jich obávat. Další způsob, jak se pokusit setřít rozdíly mezi “dobrými” a “špatnými” zvířaty, je poznat i jiná živá zvířata než psy nebo kočky. Můžeme dětem zprostředkovat například setkání s hadem, kterého se mohou i dotknout a přesvědčit se o jeho relativní neškodnosti. Stejně tak mohou být užitečné i dokumentární filmy o přírodě (Kubiatko, 2012).

Praktická část

4. Metodologie

Výzkumná studie má za cíl zjistit, která zvířata u dětí z mateřských škol nejvíce vyvolávají strach či odpor, jakou roli zde hraje pohlaví, věk dětí a to, zda doma chovají nějaký druh domácího mazlíčka nebo vyrůstají spolu s farmářským zvířetem. Jako nástroj kvantitativního výzkumu byl zvolen dotazník. K výzkumu byla vybrána taková zvířata, která se vyskytují u nás v České republice. Většina z nich je dětem dobře známá a často se s nimi mohou setkat osobně – pes, vosa, včela, pavouk, brouk, žížala, potkan, králík. Další zvířata jsou pro Českou republiku typická hospodářská zvířata – kráva, kůň, prase a jiná, která jsou známa především z pohádek a knížek a nebo často bývají vnímána jako ta špatná – vlk, liška, medvěd, had, ropucha, netopýr. Poslední skupinu tvoří zvířata, která ač se na území ČR vyskytují, nejsou až tak běžně pozorována a pro děti mohou být neznámá – rys, zubr, sova, divoké prase. Výzkum je určen dětem předškolního věku, tedy 3–6 let. Tato věková skupina byla zvolena, protože podobných výzkumů na téma strachy ze zvířat u dětí v předškolním věku existuje velice málo a žádný se nezabývá tolika druhy zvířat, a tedy není ověřeno, kterých zvířat se děti z mateřských škol obávají nejvíce. Výzkumy na toto téma jsou většinou určeny starším dětem ze základních škol ve věku 8–15 let. Bude tedy zajímavé tyto výsledky porovnat, jak se liší vnímání strachu dětmi předškolního a školního věku.

4.1 Cíle práce

- Zjistit, která zvířata jsou nejčastěji objektem strachu u dětí v mateřských školách
- Zjistit, které faktory mají vliv na vnímání strachu ze zvířat u dětí předškolního věku

4.2 Výzkumné otázky

- Jaká zvířata jsou nejčastěji objektem strachu u dětí v mateřských školách?
- Jaký vliv má věk předškolních dětí na vnímání strachu ze zvířat?
- Jaký vliv má pohlaví dítěte na vnímání strachu ze zvířat?
- Ovlivňuje chov domácího nebo hospodářského zvířete vnímání strachu ze zvířat?

4.3 Hypotézy

- Děti předškolního věku se bojí více divokých zvířat (vlk, rys, medvěd, prase divoké) oproti zvířatům domácím (pes, kráva, kuň, prase).
- Děti předškolního věku se více vyhýbají zvířatům, která mohou přenášet choroby (potkan, netopýr, pavouk) a infekce více než ostatním zkoumaným druhům.
- Děti předškolního věku, které vyrůstají s domácím zvířetem, mají statisticky více kladný vztah k divokým zvířatům (vlk, liška, rys, medvěd, brouk, sova, divoké prase...) než děti, které s domácím zvířetem nevyrůstají.
- Dívky předškolního věku prokazují statisticky významnější strach z predátorů (vlk, rys, medvěd, sova) než chlapci předškolního věku.
- Dívky předškolního věku se bojí pavouků více než chlapci předškolního věku.
- Děti předškolního věku mají negativnější postoj vůči pavoukům než netopýrům.
- Věk dětí má statisticky významný vliv na strach z vybraných druhů zvířat.

4.4 Dotazníkové šetření

Kvantitativní výzkum byl realizován formou online dotazníku. Tato forma byla zvolena především kvůli stávajícím nouzovým opatřením napříč ČR, kdy není možné ani vhodné osobně navštěvovat děti v mateřských školách a provádět výzkum osobně. Proto byl dotazník uzpůsoben tak, aby jej s dětmi mohli vyplňovat jak učitelé ve školkách, tak rodiče doma. Dotazník je koncipovaný jako postojový dotazník s celkem 25 položkami. První čtyři položky jsou zaměřeny na údaje o věku a pohlaví dítěte a také na to, zda děti doma chovají zvíře domácí či vyrůstají spolu s hospodářskými zvířaty. Následuje 21 postojových položek, kde je každá z nich věnována jednomu zvířeti. Součástí těchto položek je fotografie daného zvířete. Fotografie byly volně dostupné na internetu. Záměrně byly vybrány takové, které působí neutrálně, aby primárně nevyvolávaly strach nebo nebyly příliš "roztomilé". Na fotografii je vždy zobrazeno celé zvíře, na bílém podkladu nebo ve svém přirozeném prostředí. Pod fotografií je umístěn text se stručným popisem zvířete a jeho charakteristikou, navodí dětem určitou reálnou situaci, ve které by se mohly ocitnout a díky tomu realističtěji na zvíře zareagují (Králíky chováme venku v králíkárně a nebo i v bytě jako domácího mazlíčka.; Ropucha žije v blízkosti rybníků a jezírek, v noci můžeš zaslechnout její pronikavé kvákání.). Následuje otázka, která je vždy položena pozitivně (Chtěl/a by sis takového králíka pochovat?; Vzal/a bys ropuchu do ruky?). Děti odpovídaly pomocí Likertovy pětibodové škály – ano, určitě; asi ano; nevím; asi ne; určitě

ne. Dotazník byl vytvořen tak, aby odpovídal vývojovému stupni předškolních dětí, aby nebyl příliš dlouhý nebo nesrozumitelný a udržel si po celou dobu jejich pozornost.

4.5 Předvýzkum kvantitativního výzkumu

Předvýzkum byl proveden v únoru 2021 na 25 dětech z mateřské školy MŠ Zahradka, s cílem ověřit funkčnost a realizovatelnost dotazníku. Při ověřování funkčnosti dotazníku v praxi bylo dbáno na to, jak děti zareagují na jednotlivé otázky, zda jsou dětmi správně pochopeny a jejich formulace je adekvátní. Bylo pozorováno, zda děti dotazník baví a dokáží udržet svou pozornost. Potvrdilo se, že pozornost byla získána jak u tříletých respondentů, tak u předškoláků. Dotazník děti zajímal a bavil, o svých odpovědích přemýšlely a celou věc braly velmi zodpovědně. Při předvýzkumu byly některé otázky formulovány pozitivně a zhruba polovina negativně (“Bál/a by ses jít do lesa, když bys věděl/a, že tam můžeš potkat vlka?”). Pro jasnější výsledky výzkumu a především kvůli pocitu, že negativně formulovaná otázka dětem podsouvá negativní přístup ke zvířeti, byly otázky upraveny tak, aby byly všechny postaveny pozitivně (Šel/šla by sis hrát do lesa, když bys věděl/a, že tam vlk žije a můžeš ho i potkat?”). Vyplnění dotazníku zabral dětem v průměru 5–10 minut, nebylo tedy třeba dotazník zkracovat. Z původního dotazníku byla odstraněna skupina 7 letých dětí, protože jich je ve školce jenom minimum. Při vyhodnocování dotazníku byl shledán technický problém, kdy počítač chybně zaznamenával odpovědi do excelové tabulky a činil tak vyhodnocení velice komplikovaným. Tuto chybu se podařilo včas napravit a zachovat i stávající data z předvýzkumné skupiny.

4.6 Vlastní dotazníkové šetření

Pro získání co největšího a nejpestřejšího množství dat byl dotazník po jeho ověření předvýzkumem rozeslán ředitelkám zejména fakultních mateřských škol (ale i dalším, například MŠ Emy Destinové v Českých Budějovicích, MŠ Litvínovice v Českých Budějovicích, MŠ Horka nad Moravou nebo MŠ Veltruská v Praze), a to spolu s cílem výzkumu, žádostí o spolupráci a oslovením rodičů dětí, zda by mohly s dětmi dotazník vyplnit.

Dotazníkové šetření bylo zahájeno v únoru 2021 a probíhalo do dubna téhož roku. Dotazníku se zúčastnilo celkem 207 dětí. Celkem 31 neúplných dotazníků bylo vyřazeno a ze zbylých 166 dotazníků bylo 88 od chlapců a 78 od dívek. Věkové rozhraní bylo 3–6 let. Tříletých dětí se zúčastnilo 19, čtyřletých 34, pětiletých 64 a šestiletých 49. Viz. tab.č.1

Frequencies of věk			
Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
3	19	11.4 %	11.4 %
4	34	20.5 %	31.9 %
5	64	38.6 %	70.5 %
6	49	29.5 %	100.0 %
Frequencies of pohlaví			
Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
0	88	53.0 %	53.0 %
1	78	47.0 %	100.0 %
Frequencies of domácí zvíře			
Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
0	75	45.2 %	45.2 %
1	91	54.8 %	100.0 %
Frequencies of hospodářské zvíře			
Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
0	148	89.2 %	89.2 %
1	18	10.8 %	100.0 %

Tabulka 1 – Tabulky četností

Data byla převedena do MS Excel, překódována a následně převedena do statistického programu Statistica 12 a Jamovi.

Validita dotazníku byla ověřena dvěma na sobě nezávislými odborníky, jedním na zoologii a druhým pedagogem dětí předškolního věku.

Reliabilita škály v dotazníku byla ověřena pomocí položkové analýzy vytvořené v MS Excelu. Nejprve byla spočítána korelace, Split-half a Cronbachovo alfa. Protože položky vykazovaly vysoké hodnoty, škála byla považována za reliabilní. Viz . tab. č.2

Korelace	0,79
Split-half	0,88
Cronbachovo alfa	0,84

Tabulka 2 – Reliabilita

Postojové položky převedené do programu Statistica 12 byly podrobeny faktorové analýze, ze které vyplynuly 4 různé faktory. Do jedné skupiny, která byla nazvána **predátoři**, byli zařazeni vlk, liška, rys, medvěd, had, sova, divoké prase a také potkan, i když divoké prase a potkan se trochu odkloňují od názvu vzhledem ke své všežravosti. Do druhé skupiny nazvané **zvířata z farmy**, byl zařazen pes, kráva, kůň, králík a prase. Třetí skupina nazvaná **členovci** čítá vosu, včelu, pavouka a brouka a čtvrtá skupina, v dětech budící odpor, byla nazvána **zvířata spjata s negativními emocemi** a byl sem zařazen zubr, netopýr, žížala a ropucha. Viz. tab. č.3

Otázky z dotazníkového šetření	Faktor – predátoři	Faktor – zvířata z farmy	Faktor – členovci	Faktor – zvířata spjata s negativními emocemi	Cronbachova alfa
Rys – Prál/a by sis ho potkat a prohlédnout zblízka?	0.662				0,79
Vlk – Šel/šla by sis hrát do lesa, když bys věděl/a, že tam vlk žije a můžeš ho spatřit?	0.658				
Had – Kdyby se jeden vyhříval u cesty, šel/šla by sis ho prohlédnout?	0.642				
Medvěd – Šel/šla bys do lesa na houby, když bys věděl/a, že tam medvěd žije a můžeš ho potkat?	0.618				
Liška – Chtěl/a bys ji v lese potkat a prohlédnout si ji zblízka?	0.583				

Sova – Hrál/a by sis pod stromem, na kterém bys věděl/a, že sova bydlí? Nebo by ti to přišlo nebezpečné?	0.534				
Prase divoké – Bylo by ti příjemné potkat v lese prase?	0.499				
Potkan – Líbilo by se ti, kdyby sis ho mohl/a pochovat?	0.407				
Králík – Chtěl/a by sis králíka pochovat?		0.746			
Kůň – Nechal/a bys koně, aby si od tebe vzal jablko?		0.737			
Pes – Chceš se se psem pozdravit a pohladit si ho?		0.622			0,72
Kráva – Šel/šla by ses na krávu podívat blíž a pohladil/a si ji?		0.596			
Prase – Chtěl/a bys jít za ním do chlívků a podrbat ho?		0.592			
Včela – Potkáváš včely venku rád/a?			0.712		
Vosa – Budeš dál pít limonádu, když bude vosa létat kolem tebe?			0.622		
Brouk – Měl by se brouk nechat být, případně sundat, nebo rychle setřást?			0.578		0,57
Pavouk – Jsi rád/a, když pavouk navštíví tvůj pokoj?			0.566		

Ropucha – Vzal/a bys ropuchu do ruky?				0.656	0,52
Žížala – Vzal bys žížalu do ruky?				0.589	
Bizon – Šel/šla bys bizona podrbat na čumáku?				0.481	
Netopýr – Bylo by ti příjemné, kdyby nad tebou začali létat netopýři nebo bys raději odešel?				0.473	
Poznámka	Byla použita varimaxová rotace				

Tabulka 3 – Dělení zvířat podle faktorů

U těchto skupin byla spočítáno Cronbachova alfa pomocí programu Statistica 12 prostřednictvím výběru funkce - Vícerozměrné průzkumné techniky – Analýza spolehlivosti položek viz. tab. č.3., poslední sloupec.

U každé ze vzniklých skupin byl v programu MS Excel s použitím položkové analýzy spočítán index pro každého žáka a každou ze 4 položek viz tabulka č.4, a to zprůměrováním jednotlivých položek dané faktorové skupiny a tento index byl dán do porovnání s prvními 4 položkami v dotazníku – věkem, pohlavím, vlastnictvím domácího zvířete a také tím, zda dítě vyrůstá v přítomnosti farmářských zvířat. K porovnávání byla použita korelace. V tab.č.4 jsou uvedeny pouze druhy u kterých se objevila alespoň mírná korelace s hodnotou vyšší než 0,1.

		Věk	Pohlaví	Chov domácího zvířete	Chov hospodářského zvířete
Pes – Chceš se se psem pozdravit a pohladit si ho?	Pearson's r	0.170	-0.035	-0.130	0.066
	p-value	0.028	0.653	0.096	0.402
Vlk – Šel/šla by sis hrát do lesa, když bys věděl/a, že tam vlk žije a můžeš ho spatřit?	Pearson's r	0.005	0.207	0.021	-0.051
	p-value	0.946	0.007	0.784	0.511
Rys – Přál/a by sis ho potkat a prohlédnout zblízka?	Pearson's r	0.139	-0.010	0.032	-0.056
	p-value	0.075	0.899	0.684	0.472
Brouk – Měl by se brouk nechat být, případně sundat, nebo rychle setřást?	Pearson's r	0.034	0.129	0.031	-0.053
	p-value	0.659	0.099	0.695	0.497
Bizon – Šel/šla bys bizona podrábat na čumáku?	Pearson's r	0.171	-0.031	-0.006	0.074
	p-value	0.028	0.694	0.940	0.342
Netopýr – Bylo by ti příjemné, kdyby nad tebou začali létat netopýři nebo bys raději odešel?	Pearson's r	0.011	0.147	-0.033	-0.001
	p-value	0.887	0.058	0.668	0.994

		Věk	Pohlaví	Chov domácího zvířete	Chov hospodářského zvířete
Pavouk – Jsi rád/a, když pavouk navštíví tvůj pokoj?	Pearson's r	-0.073	0.014	0.079	0.127
	p-value	0.349	0.856	0.310	0.102
Ropucha – Vzal/a bys ropuchu do ruky?	Pearson's r	0.173	0.129	-0.140	-0.009
	p-value	0.026	0.098	0.071	0.906
Medvěd – Šel/šla bys do lesa na houby, když bys vědě/a, že tam medvěd žije a můžeš ho potkat?	Pearson's r	0.184	-0.055	0.012	0.059
	p-value	0.018	0.478	0.876	0.452
Sova – Hrá/a by sis pod stromem, na kterém bys vědě/a, že sova bydlí? Nebo by ti to přišlo nebezpečné?	Pearson's r	-0.032	0.080	-0.148	-0.036
	p-value	0.682	0.308	0.058	0.647
Žížala – Vzal bys žížalu do ruky?	Pearson's r	-0.062	0.164	-0.195	-0.109
	p-value	0.425	0.035	0.012	0.162

Tabulka 4 – Korelace mezi věkem, pohlaví, chovem domácího zvířete a hospodářského zvířete

Jediná větší hodnota je patrná u vlka v korelaci s pohlavím, kde ve statistickém programu Jamovi vyšla hodnota koeficientu determinance $R^2 = 0,049$ což znamená, že pohlaví ovlivňuje postoj k vlkovi pouze z 5%. Viz. tab.č. 5.

Model Fit Measures

Model	R	R ²
1	0.207	0.0429

Tabulka 5 – Korelace mezi vlkem a pohlavím

Dále byl spočítán průměr výsledků postojů jednotlivých položek z odpovědí všech respondentů. Viz tab. č. 6. Položky jsou seřazené od nejvíce pozitivně přijímaného druhu až po nejvíce negativně přijímaný druh. Z tohoto je patrné, že žáci se nejvíce obávají skupiny členovců a z nich nejvíce vosy. Naopak nejlépe je přijímána skupina domácích zvířat, kde nejvíce kladný postoj chovají děti ke králíku.

Druh zvířete	
Králík	1,27
Kůň	1,57
Kráva	1,81
Liška	2,36
Potkan	2,4
Pes	2,48
Sova	2,49
Prase	2,69
Rys	2,74
Žížala	2,75
Brouk	3,22
Včela	3,3
Netopýr	3,39
Had	3,65
Medvěd	3,76
Ropucha	3,76
Bizon	3,95
Pavouk	4,09
Vlk	4,17
Prase divoké	4,21
Vosa	4,43

Tabulka 6 - Průměrové zastoupení postojů k jednotlivým druhům zvířat

Faktory	
Predátoři	3,22
Zvířata z farmy	1,97
Členovci	3,77
Zvířata spjatá s odporem	3,49

Tabulka 7 - Průměrné postoje u jednotlivých faktorů

V tab. č.7 jsou uvedeny výsledné průměry jednotlivých faktorů z čehož je patrné, že žáky je nejlépe je přijímána skupina domácích zvířat, kde nejvíce kladný postoj chovají děti ke králíku, který často bývá chován v rodinách pro svou oblíbenost a nenáročnost. Ovšem vliv chovu domácího zvířete na pozitivní postoj ke zvířatům nebyl na výzkumném vzorku pozorován. Zvířata ze skupiny domácích zvířat zaujímají první tři pozice ve výsledné tabulce všech zvířat. Za králíkem následuje kuň a kráva. Dvě typologicky podobná zvířata, která jsou pro člověka obvykle neškodná a povahově mírná. K těmto dvěma druhům zvířat by typologicky odpovídal také bizon. Ten se však dostal až do spodní části tabulky jako páté nejvíce negativně hodnocené zvíře v celkovém pořadí a jako nejnegativněji hodnocené zvíře ve své skupině – zvířata spjata s negativními emocemi.

Druhou nejkladněji hodnocenou skupinou zvířat byla vyhodnocena skupina predátoři, ve které zaujímá první místo liška jako nejpozitivněji hodnocená. Liška byla vyhodnocena jako čtvrté nejkladněji hodnocené zvíře v celkovém pořadí. Ačkoli je liška predátorem žijícím v lese stejně jako například vlk. Ten byl však hodnocen jako třetí nejvíce negativně hodnocené zvíře celkově. Tento jev by mohl být způsoben vlivem dětských pohádek, ve kterých se vlk zpravidla objevuje jako záporná postava, kdežto liška se objevuje jak v záporných, tak v kladných rolích. Na druhou pozici ve skupině predátoři se dostal překvapivě potkan, znám pro svou obecně špatnou pověst. Stejně tak jako liška se nachází před psem, který bývá považován za nejpopulárnějšího domácího mazlíčka. I přes svou popularitu může pes na některé děti působit negativně z mnoha důvodů – jeho velikost, hlasitost, četnost v parcích i městech, špatná zkušenost či přílišný ochranný postoj rodičů.

Skupina členovců byla vyhodnocena jako nejvíce negativní skupinou, ve které se zároveň nachází nejnegativněji hodnocený zvířecí druh celkem – vosy. Do stejné skupiny byla záměrně zařazena i včela, pro její podobné fyziologické vlastnosti jako má vosy. Avšak včela je oproti vosy více užitečná a méně agresivní. Možná právě tyto důvody se odrazily i ve výsledcích výzkumu, protože včela zaujímá druhé místo ve skupině členovců a nachází se v polovině celkových výsledků, tedy názor na ni byl vyhodnocen jako neutrální. Pavouk, který je velmi často spojován s negativními emocemi, objevuje se také v zahraničních studiích o vnímání strachu a odporu a bývá uveden zpravidla jako jedno z nejobávanějších zvířat, se mezi členovci zařadil až za vosy. Z členovců dosáhl nejpozitivnějších výsledků brouk, pokud tedy nepočítáme žížalu, která spadá do skupiny zvířat spjatých s negativními emocemi. Ta byla žáky hodnocena ještě kladněji a ve své skupině dokonce nejkladněji.

Do skupiny zvířat spjatých s negativními emocemi byly záměrně řazeny takové druhy, u kterých se očekávalo nejnegativnějších výsledků. To se nepotvrdilo a tyto druhy byly výzkumným vzorkem vnímány spíše neutrálně. Z této skupiny se nejvíce obávají prasete divokého a je zajímavé, jak velký rozdíl děti vnímají mezi prasetem divokým a prasetem domácím. To se objevilo v první polovině tabulky a postoj k němu je spíše pozitivní.

5. Diskuse

Podle výsledků výzkumné skupiny žáků se první hypotéza (Děti předškolního věku se bojí více divokých zvířat – vlk, rys, medvěd, prase divoké, oproti zvířatům domácím – pes, kráva, kůň, prase) potvrdila, v celkových výsledcích se námi dotazované děti více obávají všech čtyř daných divokých zvířat než zvířat domácích. Z divokých zvířat se pak nejvíce obávají prasete divokého a nejméně rysa, k němuž vyšel postoj spíše pozitivní. Daná domácí zvířata zaujímají druhé a třetí místo na celkovém žebříčku oblíbenosti, jsou jimi kůň a kráva.

Tímto výsledkem může být podpořena hypotéza Edmundse (1974) a Seligmana (1971), že strach je spojen především s dravými zvířaty, která jsou potenciaálně nebezpečná pro člověka.

Druhá hypotéza (Děti předškolního věku se více vyhýbají zvířatům, která mohou přenášet choroby a infekce – potkan, netopýr, pavouk, více než ostatním zkoumaným druhům.) se v rámci výzkumného šetření nepotvrdila. Z těchto tří zvířat můžeme pouze jedno vyhodnotit jako negativně přijímané a je jím pavouk, který byl označen za čtvrtý nejnegativněji přijímaný druh. Netopýr je svými výsledky hodnocen jako neutrální a potkan dokonce jako spíše pozitivní. Můžeme se domnívat, že podle přiložené fotografie, kde je potkan vyobrazen na neutrálním bílém pozadí, působí zvíře čistě a spíše jako domácí mazlíček, kterým také může být. Bylo by pravděpodobně dosaženo jiných výsledků, pokud by byl potkan na fotografii zachycen ve špinavém, mokřem a temném prostředí.

Výsledky studie tedy nelze podpořit Daveyho (1991, 1994) hypotézu, která je založena na faktu, že se podvědomě vyhýbáme zvířatům, která mohou přenášet choroby, také vzhledem k faktu, že děti předškolního věku si zvíře pravděpodobně nespojují s žádnou chorobou.

Kladnější vztah k divokým zvířatům předškolními dětmi ze sledované skupiny vyrůstajícími s domácím zvířetem nebyl potvrzen, takže třetí hypotéza (Děti předškolního

věku, které vyrůstají s domácím zvířetem, mají statisticky více kladný vztah k divokým zvířatům – vlk, liška, rys, medvěd, brouk, sova, divoké prase..., než děti, které s domácím zvířetem nevyrůstají.) byla vyvrácena. U výzkumného vzorku dětí nebyl nalezen statisticky významný rozdíl mezi dětmi, které chovají domácí či hospodářské zvíře a těmi, které jej nechovají. Výsledky studie tedy nepotvrzují studii Bjerkeho, Østdahla a Kleivena (2015), která tvrdí, že majitelé domácích zvířat mají obecně pozitivnější vztah k divokým zvířatům než lidé bez domácích zvířat.

Mezi dívkami a chlapci předškolního věku ze sledované skupiny nebyly pozorovány žádné statisticky významné rozdíly, které by potvrzovaly významnější strach z predátorů. Sova a rys jsou dokonce oběma pohlavími hodnocena jako spíše pozitivní. Medvěd byl pro dívky i chlapce neutrální a jediný vlk byl vyhodnocen jako negativní. U tohoto druhu byl pozorován 5% vliv pohlaví na to, zda by si dítě šlo hrát do lesa, i když by vědělo, že v něm vlk žije a může ho i potkat. Tímto výsledkem se tato studie neshoduje se zahraničními studii (Bjerke, Reitan, Kellert, 1998; Ericsson, Heberlein, 2003; Kaltenborn, Bjerke, Nyahongo, 2006; Kellert, 1985, 2010, 2015; Røskaft et al., 2003, 2007; Prokop, Özel, Usak, 2009; Prokop, Tunnicliffe, 2015), které naopak dokazují, že ženy vykazují větší strach z predátorů, než muži. Můžeme se domnívat, že tento fenomén se ukazuje s věkem a u předškolních dětí se zatím neprojevuje. Stejně jako tato studie nepotvrdila čtvrtou hypotézu (Dívky předškolního věku prokazují statisticky významnější strach z predátorů – vlk, rys, medvěd, sova, než chlapci předškolního věku.) o vlivu pohlaví předškolních dětí na postoj k predátorům, tak podobných výsledků dosáhla i studie Prokopa, Usaka a Erdogana (2011), kterým se nepodařilo potvrdit hypotézu, že dívky mají větší strach z vlků než chlapci.

Pátá hypotéza (Dívky předškolního věku se bojí pavouků více než chlapci předškolního věku.) byla výsledky výzkumu vyvrácena. Obě pohlaví vnímá pavouky přibližně stejně, a to negativně. Objevila se však statisticky velmi mírná korelace mezi dětmi, které doma chovají hospodářské zvíře. Skupina těchto dětí byla však ve výzkumu velmi malá a bylo by třeba tuto hypotézu ověřit dalším výzkumem. Tím je tento výzkum v rozporu se studií Prokopa a Tunnicliffa (2008), ve které odborníci prokázali pozitivnější vztah k pavoukům u chlapců, než u dívek. Výzkumný vzorek dětí u Prokopa a Tunnicliffa byl však věkově odlišný (10–16 let).

Dle výzkumné skupiny byla šestá hypotéza (Děti předškolního věku mají negativnější postoj vůči pavoukům než netopýrům) potvrzena. Děti předškolního věku chovají negativnější postoje vůči pavoukům než netopýrům. Pavouk byl svým průměrem 4,09 vyhodnocen jako negativně přijímaný druh a netopýr s průměrem 3,39 spadá mezi neutrálně hodnocené druhy. Tuto hypotézu potvrzuje také studie Prokopa a Tunnickliffa (2008), kde byl u dětí školního věku pozorován stejný jev. Tedy, že děti ze základních škol chovají negativnější postoje vůči pavoukům, než vůči netopýrům.

Sedmá hypotéza (Věk dětí má statisticky významný vliv na strach z vybraných druhů zvířat.) o vlivu věku předškolních dětí na strach z vybraných druhů zvířat nebyla výzkumem potvrzena. Dle výzkumu Ollendicka, Kinga a Murise (2012) se počet dětí s úzkostnými poruchami s věkem dětí navyšuje. Výzkumný vzorek této studie pravděpodobně neměl dostatečný věkový rozptyl, aby byl tento jev prokázán. bylo by nutné provést studii, která zahrnuje jak děti předškolní, tak děti školní.

Výsledky výzkumu mohou podpořit studii Kubiátka (2012), jejíž výstup zněl, že vliv věku i pohlaví dětí předškolního věku nehrál ve výsledcích výzkumu významnou roli.

Kubiátko (2012) ve své práci také uvádí možné příčiny vzniku negativních postojů k některým druhům zvířat. Jmenuje hady, netopýry, pavouky a medvědy, kteří bývají v pohádkách vyobrazeni jako ti špatní a to může ovlivnit jejich vnímání. Hypotéza by se dala vztáhnout i na výsledky tohoto výzkumu, protože všechna čtyři daná zvířata se objevila v druhé polovině tabulky, tedy v té negativněji hodnocené.

6. Závěr

Závěrem lze říci, že studie neprokázala, žádný statisticky významný vliv věku, pohlaví či chovu domácího nebo hospodářského zvířete, pouze u vlka byl zpozorován malý vliv pohlaví na to, zda by si dítě šlo hrát do lesa i v případě, že tam vlk žije a může ho i potkat.

Tento výzkumný vzorek ukázal, že nejlepší postoje dané děti chovají ke zvířatům ze skupiny farmářských zvířat – ke králíku, koňovi a krávičce. Do skupiny dále náleží pes a prase. Naopak nejméně pozitivně byla hodnocena skupina členovců, kam byla řazena vosy,

pavouk, včela a brouk. Skupina predátorů (liška, potkan, sova, rys, had, medvěd, vlk a prase divoké) a zvířat spjatých s odporem (žížala, netopýr, ropucha a bizon) pak byly průměrem vyhodnoceny jako zvířata, ke kterým děti chovají neutrální postoj.

Výsledky studie byly potvrzeny dvě hypotézy, a to první (*Děti předškolního věku se bojí více divokých zvířat – vlk, rys, medvěd, prase divoké, oproti zvířatům domácím – pes, kráva, kuň, prase*) a šestá (*Děti předškolního věku mají negativnější postoj vůči pavoukům než netopýrům*). Naopak dalších pět hypotéz se nepodařilo výzkumem potvrdit.

Práce si kladla za cíl zjistit, které zvířata jsou dětmi předškolního věku považována za nejobávanější. Druh s nejvíce negativním vnímáním v celkové pořadí se stala vosa, za kterou následuje prase divoké, vlk a pavouk. Naopak zvířaty s nejkladnějšími postoji jsou králík, kuň a kráva.

Použitá literatura:

1. BARLOW, David H. Anxiety and its disorders: The nature and treatment of anxiety and panic. 2nd ed. Guilford Press, 2002. ISBN 9781593850289.
2. COHEN, Lawrence J. Jak zacházet s dětským strachem: hravé rodičovství. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1386-0.
3. EDMUNDS, Malcolm. Defence in animals: A survey of anti-predator defences. London: Longman, 1974. ISBN 0582441323.
4. KING, Neville J., David I. HAMILTON a Thomas H. OLLENDICK. Children's phobias: a behavioural perspective: A Behavioural Perspective. Chichester (England): John Wiley, [asi 1988]. ISBN 04-711-0276-8.
5. MOBACH, Lynn, Ella OAR a Jennifer L. HUDSON. Exposure Therapy for Specific Phobias in Children and Adolescents. PERIS, Tara, Eric STORCH a Joseph MCGUIRE. Exposure Therapy for Children with Anxiety and OCD: Clinician's Guide to Integrated Treatment. Cambridge (Massachusetts): Academic Press, 2020, s. 165-191. ISBN 9780128159156.
6. MARKS, Isaac M. Fears and Phobias. Cambridge (Massachusetts): Academic Press, 2013. ISBN 1483243230.
7. MINTZES, Joel J. a James H. WANDERSEE. Research in science teaching and learning: A human constructivistic view. MINTZES, Joel J., James H. WANDERSEE a Joseph D. NOVAK. Teaching Science for Understanding: A Human Constructivist View. Orlando: Academic Press, 2004, s. 60-90. ISBN 978-0124983618.
8. OLLENDICK, Thomas a Michel HERSEN. Handbook of Child and Adolescent Assessment. Boston (Massachusetts): Allyn and Bacon, 1992. ISBN 0205145922.
9. OLLENDICK, Thomas H., Neville J. KING a Bruce F. CHORPITA. Empirically supported treatments for children and adolescents. KENDALL, Philip C. Child and adolescent therapy: Cognitive-behavioral procedures. 3rd. New York: The Guilford Press, 2006, s. 386–425. ISBN 1-59385-113-8.

10. PRAŠKO, Ján, Hana PRAŠKOVÁ a Jana PRAŠKOVÁ. *Specifické fobie*. Praha: Portál, 2008. *Rádcí pro zdraví*. ISBN 978-80-7367-300-0.
11. PRAŠKO, Ján, Jana VYSKOČILOVÁ a Jana PRAŠKOVÁ. *Úzkost a obavy: jak je překonat*. Praha: Portál, 2006. *Rádcí pro zdraví*. ISBN 80-7367-079-8.
12. RABOCH, Jiří, Michal HRDLIČKA, Pavel MOHR, Pavel PAVLOVSKÝ a Radek PTÁČEK, ed. *DSM-5®: diagnostický a statistický manuál duševních poruch*. Praha: Hogrefe - Testcentrum, 2015. ISBN 978-80-86471-52-5.
13. ROGGE, Jan-Uwe. *Dětské strachy a úzkosti*. Praha: Portál, 1999. *Rádcí pro rodiče a vychovatele*. ISBN 80-7178-237-8.
14. ROZIN, Paul, HAIDT, Jonathan a MCCAULEY, Clark R. Disgust. In LEWIS Michael a Jeannette M.HAWILAND (Eds.), *Handbook of emotions* (2nd ed.). New York: Guilford Press, 2004, s. 757-777. ISBN 9781593850296.

Použité elektronické zdroje:

1. ARRINDELL, Willem Alexander. Phobic dimensions: IV. The structure of animal fears. *Behaviour Research and Therapy* [online]. 2000, **38**(5), 509-530 [cit. 2021-4-12]. ISSN 00057967. Dostupné z: doi:10.1016/S0005-7967(99)00097-2
2. ASKEW, Chris, Kübra ÇAKIR, Liine PÖLDSAM a Gemma REYNOLDS. The effect of disgust and fear modeling on children's disgust and fear for animals. *Journal of Abnormal Psychology* [online]. 2014, **123**(3), 566-577 [cit. 2021-4-12]. ISSN 1939-1846. Dostupné z: doi:10.1037/a0037228
3. ASCIONE, Frank R. a Claudia V. WEBER. Children'S Attitudes About the Humane Treatment of Animals and Empathy: One-Year Follow up of a School-Based Intervention. *Anthrozoös* [online]. 2015, **9**(4), 188-195 [cit. 2021-4-10]. ISSN 0892-7936. Dostupné z: doi:10.2752/089279396787001455
4. BJERKE, Tore, Bjørn P. KALTENBORN a Toril S. ØDEGÅRDSTUEN. Animal-Related Activities and Appreciation of Animals Among Children and Adolescents.

Anthrozoös [online]. 2015, **14**(2), 86-94 [cit. 2020-11-12]. ISSN 0892-7936. Dostupné z: doi:10.2752/089279301786999535

5. BJERKE, Tore a Torbjørn ØSTDAHL. Animal-related attitudes and activities in an urban population. Anthrozoös [online]. 2015, **17**(2), 109-129 [cit. 2020-11-2]. ISSN 0892-7936. Dostupné z: doi:10.2752/089279304786991783

6. BJERKE, Tore, Torbjørn ØSTDAHL a Jo KLEIVEN. Attitudes and activities related to urban wildlife: Pet owners and non-owners. Anthrozoös [online]. 2015, **16**(3), 252-262 [cit. 2020-12-1]. ISSN 0892-7936. Dostupné z: doi:10.2752/089279303786992125

7. BJERKE, Tore, Ole REITAN a Stephen R. KELLERT. Attitudes toward wolves in southeastern Norway [online]. 1998, **11**(2), 169-178 [cit. 2020-12-1]. ISSN 0894-1920. Dostupné z: doi:10.1080/08941929809381070

8. CASE, L. ASAS CENTENNIAL PAPER: Perspectives on domestication. Journal of Animal Science [online]. 2008, **86**(11), 3245-3251 [cit. 2021-2-12]. ISSN 0021-8812. Dostupné z: doi:10.2527/jas.2008-1147

9. COHEN, Michael R. Environmental Information Versus Environmental Attitudes. The Journal of Environmental Education [online]. 1973, **5**(2), 5-8 [cit. 2021-2-2]. ISSN 0095-8964. Dostupné z: doi:10.1080/00958964.1973.10801804

10. DAVEY, Graham C. L. Disgust: the disease-avoidance emotion and its dysfunctions. Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences [online]. 2011, **366**(1583), 3453-3465 [cit. 2021-2-2]. ISSN 0962-8436. Dostupné z: doi:10.1098/rstb.2011.0039

11. DAVEY, Graham C.L. Characteristics of individuals with fear of spiders. Anxiety Research [online]. 1991, **4**(4), 299-314 [cit. 2020-2-12]. ISSN 0891-7779. Dostupné z: doi:10.1080/08917779208248798

12. DAVEY, Graham C. L. The "Disgusting" Spider: The Role of Disease and Illness in the Perpetuation of Fear of Spiders [online]. 1994, **2**(1), 17-25 [cit. 2021-5-25]. ISSN 1063-1119. Dostupné z: doi:10.1163/156853094X00045

13. DAVEY, Graham C. L. Self-reported fears to common indigenous animals in an adult UK population: The role of disgust sensitivity. *British Journal of Psychology* [online]. 1994, **85**(4), 541-554 [cit. 2021-3-3]. ISSN 00071269. Dostupné z: doi:10.1111/j.2044-8295.1994.tb02540.x
14. DAVEY, Graham C.L., Angus S. MCDONALD, Uma HIRISAVE, et al. A cross-cultural study of animal fears. *Behaviour Research and Therapy* [online]. 1998, **36**(7-8), 735-750 [cit. 2021-3-3]. ISSN 00057967. Dostupné z: doi:10.1016/S0005-7967(98)00059-X
15. DAVIS, Thompson E. a Thomas H. OLLENDICK. Empirically Supported Treatments for Specific Phobia in Children: Do Efficacious Treatments Address the Components of a Phobic Response? *Clinical Psychology: Science and Practice* [online]. 2005, **12**(2), 144-160 [cit. 2020-12-1]. ISSN 1468-2850. Dostupné z: doi:10.1093/clipsy.bpi018
16. DE JONG, Peter J. a Harald MERCKELBACH. Blood-injection-injury phobia and fear of spiders: Domain specific individual differences in disgust sensitivity. *Personality and Individual Differences* [online]. 1998, **24**(2), 153-158 [cit. 2021-5-2]. ISSN 01918869. Dostupné z: doi:10.1016/S0191-8869(97)00178-5
17. ERICSSON, Göran a Thomas A. HEBERLEIN. Attitudes of hunters, locals, and the general public in Sweden now that the wolves are back. *Biological Conservation* [online]. 2003, **111**(2), 149-159 [cit. 2021-3-8]. ISSN 00063207. Dostupné z: doi:10.1016/S0006-3207(02)00258-6
18. GULLONE, Eleonora. The development of normal fear. *Clinical Psychology Review* [online]. 2000, **20**(4), 429-451 [cit. 2021-3-9]. ISSN 02727358. Dostupné z: doi:10.1016/S0272-7358(99)00034-3
19. HE, Chengzhou. Poetic wolves and environmental imagination: representations of wolf in recent Chinese literature. *Neohelicon* [online]. 2009, **36**(2), 397-410 [cit. 2021-4-12]. ISSN 0324-4652. Dostupné z: doi:10.1007/s11059-009-0009-1
- HERGOVICH, Andreas, Bardia MONSHI, Gabriele SEMMLER a Verena ZIEGLMAYER. The effects of the presence of a dog in the classroom. *Anthrozoös* [online]. 2015, **15**(1), 37-50 [cit. 2020-12-1]. ISSN 0892-7936. Dostupné z: doi:10.2752/089279302786992775

20. INAGAKI, Kayoko. The effects of raising animals on children's biological knowledge. *British Journal of Developmental Psychology* [online]. 1990, **8**(2), 119-129 [cit. 2021-4-12]. ISSN 0261510X. Dostupné z: doi:10.1111/j.2044-835X.1990.tb00827.x
21. KALTENBORN, BjØrn P., Tore BJERKE a Julius NYAHONGO. Living with Problem Animals—Self-Reported Fear of Potentially Dangerous Species in the Serengeti Region, Tanzania. *Human Dimensions of Wildlife* [online]. 2006, **11**(6), 397-409 [cit. 2021-2-15]. ISSN 1087-1209. Dostupné z: doi:10.1080/10871200600984323
22. KELLERT, Stephen R. The Public and the Timber Wolf in Minnesota. *Anthrozoös* [online]. 2015, **1**(2), 100-109 [cit. 2021-2-15]. ISSN 0892-7936. Dostupné z: doi:10.2752/089279388787058632
23. KELLERT, Stephen R. Public perceptions of predators, particularly the wolf and coyote. *Biological Conservation* [online]. 1985, **31**(2), 167-189 [cit. 2020-12-3]. ISSN 00063207. Dostupné z: doi:10.1016/0006-3207(85)90047-3
24. KELLERT, Stephen R. Attitudes toward Animals: Age-Related Development among Children. *The Journal of Environmental Education* [online]. 2010, **16**(3), 29-39 [cit. 2021-4-16]. ISSN 0095-8964. Dostupné z: doi:10.1080/00958964.1985.9942709
25. KELLERT, STEPHEN R. Values and Perceptions of Invertebrates. *Conservation Biology* [online]. 1993, **7**(4), 845-855 [cit. 2021-4-16]. ISSN 0888-8892. Dostupné z: doi:10.1046/j.1523-1739.1993.740845.x
26. KILLERMANN, Wilhelm. Biology education in Germany: research into the effectiveness of different teaching methods. *International Journal of Science Education* [online]. 2007, **18**(3), 333-346 [cit. 2021-3-1]. ISSN 0950-0693. Dostupné z: doi:10.1080/0950069960180306
27. KUBIATKO, Milan. Kindergarten childrens perception of animals focusing on the look and fear of animals. *Educational Sciences: Theory & Practice*. Istanbul [online]. 2012, roč. 12, č. 4, s. 3181-3186 [cit. 2020-12-2]. ISSN 1303-0485. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1003010.pdf>

28. KULHÁNEK, Jan. Dětské fobie. Šance dětem [online]. 04. 01. 2019 [cit. 2021-2-2]. ISSN 1805-8876. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/detske-fobie>
29. LEBEAU, Richard T., Daniel GLENN, Betty LIAO, Hans-Ulrich WITTCHEN, Katja BEESDO-BAUM, Thomas OLLENDICK a Michelle G. CRASKE. Specific phobia: a review of DSM-IV specific phobia and preliminary recommendations for DSM-V. *Depression and Anxiety* [online]. 2010, **27**(2), 148-167 [cit. 2021-3-18]. ISSN 10914269. Dostupné z: [doi:10.1002/da.20655](https://doi.org/10.1002/da.20655)
30. MANGAS, Víctor J., Pilar MARTINEZ a Rafael PEDAUYÉ. Analysis of Environmental Concepts and Attitudes Among Biology Degree Students. *The Journal of Environmental Education* [online]. 1997, **29**(1), 28-33 [cit. 2021-3-18]. ISSN 0095-8964. Dostupné z: [doi:10.1080/00958969709599104](https://doi.org/10.1080/00958969709599104)
31. MATCHETT, George a Graham C.L. DAVEY. A test of a disease-avoidance model of animal phobias. *Behaviour Research and Therapy* [online]. 1991, **29**(1), 91-94 [cit. 2021-4-2]. ISSN 00057967. Dostupné z: [doi:10.1016/S0005-7967\(09\)80011-9](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(09)80011-9)
32. MAURER, Adah. What Children Fear. *The Journal of Genetic Psychology* [online]. 1965, **106**(2), 265-277 [cit. 2021-2-2]. ISSN 0022-1325. Dostupné z: [doi:10.1080/00221325.1965.10533109](https://doi.org/10.1080/00221325.1965.10533109)
33. MURIS, Peter, Birgit MAYER, Jorg HUIJDING a Tjeerd KONINGS. A dirty animal is a scary animal! Effects of disgust-related information on fear beliefs in children. *Behaviour Research and Therapy* [online]. 2008, **46**(1), 137-144 [cit. 2021-5-13]. ISSN 00057967. Dostupné z: [doi:10.1016/j.brat.2007.09.005](https://doi.org/10.1016/j.brat.2007.09.005)
34. MURIS, Peter a Harald MERCKELBACH. The Etiology of Childhood Specific Phobia. *The Developmental Psychopathology of Anxiety* [online]. Oxford University Press, 2001, 355-385 [cit. 2021-4-9]. ISBN 9780195123630. Dostupné z: [doi:10.1093/med:psych/9780195123630.003.0016](https://doi.org/10.1093/med:psych/9780195123630.003.0016)
35. OAR, Ella L., Lara J. FARRELL a Thomas H. OLLENDICK. One Session Treatment for Specific Phobias: An Adaptation for Paediatric Blood–Injection–Injury Phobia in

Youth. *Clinical Child and Family Psychology Review* [online]. 2015, **18**(4), 370-394 [cit. 2021-4-9]. ISSN 1096-4037. Dostupné z: doi:10.1007/s10567-015-0189-3

36. O'BYRNE, Barbara. Knowing More than Words Can Say: Using multimodal assessment tools to excavate and construct knowledge about wolves. *International Journal of Science Education* [online]. 2009, **31**(4), 523-539 [cit. 2021-1-28]. ISSN 0950-0693. Dostupné z: doi:10.1080/09500690701730479

37. OLLENDICK, Thomas H., Neville J. KING a Peter MURIS. Fears and Phobias in Children: Phenomenology, Epidemiology, and Aetiology. *Child and Adolescent Mental Health* [online]. 2002, **7**(3), 98-106 [cit. 2021-1-13]. ISSN 1475-357X. Dostupné z: doi:10.1111/1475-3588.00019

38. ÖZEL, Murat, Pavol PROKOP a Muhammet UŞAK. Cross-Cultural Comparison of Student Attitudes toward Snakes [online]. 2009, **17**(3), 224-240 [cit. 2021-1-26]. ISSN 1063-1119. Dostupné z: doi:10.1163/156853009X445398

39. PAUL, E.S. a J.A. SERPELL. Obtaining a new pet dog: Effects on middle childhood children and their families. *Applied Animal Behaviour Science* [online]. 1996, **47**(1-2), 17-29 [cit. 2021-6-13]. ISSN 01681591. Dostupné z: doi:10.1016/0168-1591(95)01007-6

40. PLOUS, S. Psychological Mechanisms in the Human Use of Animals. *Journal of Social Issues* [online]. 1993, **49**(1), 11-52 [cit. 2021-4-13]. ISSN 00224537. Dostupné z: doi:10.1111/j.1540-4560.1993.tb00907.x

41. PORESKY, Robert H. a Charles HENDRIX. Differential Effects of Pet Presence and Pet-Bonding on Young Children. *Psychological Reports* [online]. 2016, **67**(1), 51-54 [cit. 2021-4-3]. ISSN 0033-2941. Dostupné z: doi:10.2466/pr0.1990.67.1.51

42. PROKOP, Pavol a Jana FANČOVIČOVÁ. Perceived Body Condition is Associated with fear of a Large Carnivore Predator in Humans. *Annales Zoologici Fennici* [online]. 2010, **47**(6), 417-425 [cit. 2020-12-3]. ISSN 0003-455X. Dostupné z: doi:10.5735/086.047.0606

43. PROKOP, Pavol a Jana FANČOVIČOVÁ. The association between disgust, danger and fear of macroparasites and human behaviour. *Acta ethologica* [online]. 2010, **13**(1), 57-62 [cit. 2021-3-7]. ISSN 0873-9749. Dostupné z: doi:10.1007/s10211-010-0075-4
44. PROKOP, Pavol, Jana FANČOVIČOVÁ a Peter FEDOR. Health Is Associated With Antiparasite Behavior and Fear of Disease-Relevant Animals in Humans. *Ecological Psychology* [online]. 2010, **22**(3), 222-237 [cit. 2021-3-7]. ISSN 1040-7413. Dostupné z: doi:10.1080/10407413.2010.496676
45. PROKOP, Pavol, Jana FANČOVIČOVÁ a Milan KUBIATKO. Vampires Are Still Alive: Slovakian Students' Attitudes toward Bats. *Anthrozoös* [online]. 2015, **22**(1), 19-30 [cit. 2021-5-26]. ISSN 0892-7936. Dostupné z: doi:10.2752/175303708X390446
46. PROKOP, Pavol and Milan KUBIATKO. Bad wolf kills lovable rabbits: childrens attitudes toward predator and prey. *Electronic Journal of Science Education*. 2008, vol. 12, No 1, p. 55-70 [cit. 2021-5-27]. ISSN 1087-3430. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/209657888_Bad_wolf_kills_lovable_rabbits_children%27s_attitudes_toward_predator_and_pre
47. PROKOP, Pavol, Matej PROKOP a Sue D. TUNNICLIFFE. Effects of Keeping Animals as Pets on Children's Concepts of Vertebrates and Invertebrates. *International Journal of Science Education* [online]. 2008, **30**(4), 431-449 [cit. 2021-2-12]. ISSN 0950-0693. Dostupné z: doi:10.1080/09500690701206686
48. PROKOP, Pavol a Sue Dale TUNNICLIFFE. "Disgusting" Animals: Primary School Children's Attitudes and Myths of Bats and Spiders. *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education* [online]. 2008, **4**(2) [cit. 2021-3-1]. ISSN 13058223. Dostupné z: doi:10.12973/ejmste/75309
49. PROKOP, Pavol a Sue Dale TUNNICLIFFE. Effects of Having Pets at Home on Children's Attitudes toward Popular and Unpopular Animals. *Anthrozoös* [online]. 2015, **23**(1), 21-35 [cit. 2021-1-28]. ISSN 0892-7936. Dostupné z: doi:10.2752/175303710X12627079939107

50. PROKOP, Pavol, Muhammet USAK a Mehmet ERDOGAN. Good Predators In bad stories: Cross-cultural comparison of children's attitudes towards wolves. *Journal of Baltic Science Education* [online]. 2011, **10**(4), 229-242 [cit. 2021-5-9]. ISSN 1648–3898. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/254257853_Goodpredators_in_bad_stories_Cross-cultural_comparison_of_children%27s_attitudes_towards_wolves
51. PROKOP, Pavol, Muhammet USAK a Jana FANČOVIČOVÁ. Health and the avoidance of macroparasites: a preliminary cross-cultural study. *Journal of Ethology* [online]. 2010, **28**(2), 345-351 [cit. 2021-3-13]. ISSN 0289-0771. Dostupné z: doi:10.1007/s10164-009-0195-3
52. RANDLER, Christoph, Eberhard HUMMEL a Pavol PROKOP. Practical Work at School Reduces Disgust and Fear of Unpopular Animals. *Society & Animals: Journal of Human-Animal Studies* [online]. 2012, **20**(1), 61-74 [cit. 2021-4-7]. ISSN 1063-1119. Dostupné z: doi:10.1163/156853012X614369
53. RICE, Diana C. Using Trade Books in Teaching Elementary Science: Facts and Fallacies. *The Reading Teacher* [online]. 2002, **55**(6), 552-565 [cit. 2021-2-20]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20205097>.
54. RØSKAFT, Eivin, Tore BJERKE, Bjørn KALTENBORN, John D.C LINNELL a Reidar ANDERSEN. Patterns of self-reported fear towards large carnivores among the Norwegian public. *Evolution and Human Behavior* [online]. 2003, **24**(3), 184-198 [cit. 2021-5-3]. ISSN 10905138. Dostupné z: doi:10.1016/S1090-5138(03)00011-4
55. RØSKAFT, Eivin, Barbara HÄNDEL, Tore BJERKE a Bjørn P. KALTENBORN. Human attitudes towards large carnivores in Norway. *Wildlife Biology* [online]. 2007, **13**(2), 172-185 [cit. 2021-2-5]. ISSN 0909-6396. Dostupné z: doi:10.2981/0909-6396(2007)13[172:HATLCI]2.0.CO;2
56. SAWCHUK, Craig N, Jeffrey M LOHR, David F TOLIN, Thomas C LEE a Ronald A KLEINKNECHT. Disgust sensitivity and contamination fears in spider and blood–injection–injury phobias. *Behaviour Research and Therapy* [online]. 2000, **38**(8), 753-762 [cit. 2021-5-17]. ISSN 00057967. Dostupné z: doi:10.1016/S0005-7967(99)00093-5

57. SELIGMAN, Martin E.P. Phobias and preparedness. Behavior Therapy [online]. 1971, **2**(3), 307-320 [cit. 2021-3-7]. ISSN 00057894. Dostupné z: doi:10.1016/S0005-7894(71)80064-3
58. SERPELL, James. Beneficial Effects of Pet Ownership on Some Aspects of Human Health and Behaviour. Journal of the Royal Society of Medicine [online]. 1991, **84**(12), 717-720 [cit. 2021-3-17]. ISSN 0141-0768. Dostupné z: doi:10.1177/014107689108401208
59. SERPELL, James A. Factors Influencing Veterinary Students 'Career Choices and Attitudes to Animals. Journal of Veterinary Medical Education [online]. 2005, **32**(4), 491-496 [cit. 2021-1-29]. ISSN 0748-321X. Dostupné z: doi:10.3138/jvme.32.4.491
60. TOMAZIC, Iztok. Pre-service biology teachers 'attitude, fear and disgust toward animals and direct experience of live animals. The Online Journal of New Horizons in Education [online]. 2011, **1**(1), 32-39 [cit. 2020-12-11]. ISSN 1648-3898. Dostupné z: <https://www.tojned.net/journals/tojned/articles/v01i01/v01i01-04.pdf>
61. TREVES, Adrian a L. NAUGHTON-TREVES. Risk and opportunity for humans coexisting with large carnivores. Journal of Human Evolution [online]. 1999, **36**(3), 275-282 [cit. 2021-3-10]. ISSN 00472484. Dostupné z: doi:10.1006/jhev.1998.0268
62. WOODY, Sheila R., Carmen MCLEAN a Tammy KLASSEN. Disgust as a motivator of avoidance of spiders. Journal of Anxiety Disorders [online]. 2005, **19**(4), 461-475 [cit. 2021-5-4]. ISSN 08876185. Dostupné z: doi:10.1016/j.janxdis.2004.04.002
63. ZIMMERMANN, Laura K. The Development of an Environmental Values Short Form. The Journal of Environmental Education [online]. 1996, **28**(1), 32-37 [cit. 2021-3-9]. ISSN 0095-8964. Dostupné z: doi:10.1080/00958964.1996.9942813

Seznam tabulek:

Tabulka 1 – tabulky četností

Tabulka 2 – reliabilita

Tabulka 3 – Dělení zvířat podle faktorů

Tabulka 4 – Korelace mezi věkem, pohlavím, chovem domácího zvířete a hospodářského zvířete

Tabulka 5 – Korelace mezi vlkem a pohlavím

Tabulka 6 – Průměrové zastoupení postojů k jednotlivým druhům zvířat

Tabulka 7 – Průměrné postoje u jednotlivých faktorů

Seznam obrázků:

Obrázek 1 – ropucha

Obrázek 2 – včela

Obrázek 3 – vosa

Obrázek 4 – brouk

Obrázek 5 – had

Obrázek 6 – pes

Obrázek 7 – kráva

Obrázek 8 – sova

Obrázek 9 – prase

Obrázek 10 – zubr

Obrázek 11 – žížala

Obrázek 12 – netopýr

Obrázek 13 – kůň

Obrázek 14 – potkan

Obrázek 15 – králík

Obrázek 16 – prase divoké

Obrázek 17 – vlk

Obrázek 18 – liška

Obrázek 19 – rys

Obrázek 20 – medvěd

Obrázek 21 – pavouk

Přílohy:

Příloha 1 – Obrázky zvířat použitých v dotazníkovém šetření

Obrázek 1 – ropucha

Obrázek 2 – včela

Obrázek 3 – vosa

Obrázek 4 – brouk

Obrázek 5 – had

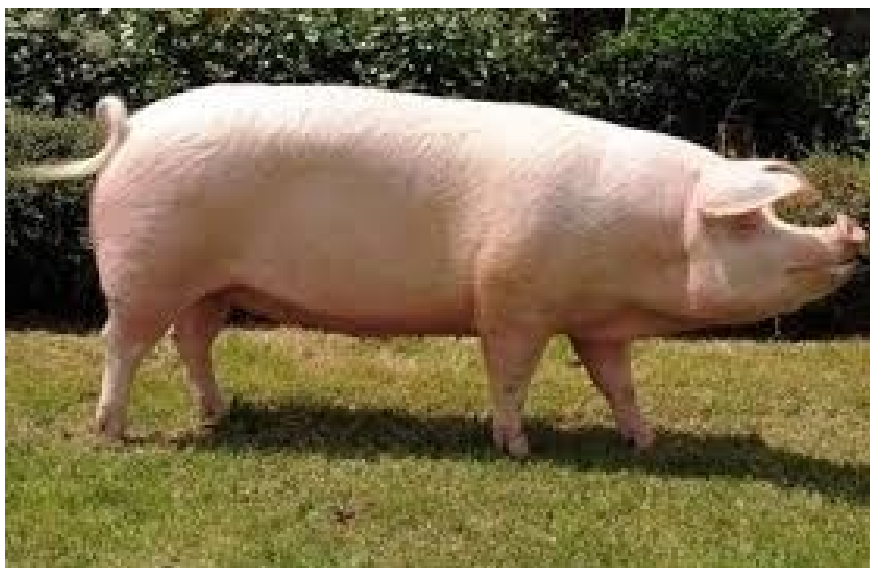
Obrázek 6 – pes

Obrázek 7 – kráva

Obrázek 8 – sova

Obrázek 9 – prase

Obrázek 10 – zubr

Obrázek 11 – žížala

Obrázek 12 – netopýr

Obrázek 13 – kůň

Obrázek 14 – potkan

Obrázek 15 – králik

Obrázek 16 – prase divoké

Obrázek 17 – vlk

Obrázek 18 – liška

Obrázek 19 – rys

Obrázek 20 – medvěd

Obrázek 21 – pavouk